Diputació Barcelona
xarxa de municipis

Inventari Patrimoni Cultural de Subirats

Memòria tècnica

Redacció
TRÍADE S.C.P.

Ajuntament de Subirats

Febrer 2007

À R E A D E C U L T U R A

TRÍADE
SERVEIS CULTURALS
c/ Misser Rufet núm. 2, 2n 1a.
TEL. 93 817 28 68
FAX. 93 819 94 42
08720 Vilafranca del Penedès
triade@cdlcat.ictnet.es

MEMÒRIA DE L'INVENTARI DE PATRIMONI CULTURAL I NATURAL DE SUBIRATS (ALT PENEDÈS)

Vilafranca del Penedès, febrer de 2007

ÍNDEX

1. Definició, metodologia i criteris de realització de l'inventari.....Pàg. 3

2. Diagnòstic.....Pàg. 5

2.1. Marc Geogràfic i Medi Físic.....Pàg. 5

2.2. Geografia Humana. Estructura econòmica i poblament.....Pàg. 9

2.3. Síntesi històrica.....Pàg. 15

2.4. Toponímia de Subirats.....Pàg. 19

2.5. Estat legal de Protecció del Patrimoni.....Pàg. 27

2.6. Els equipaments patrimonials.....Pàg. 30

2.7. Anàlisi Global. Valoració del patrimoni cultural i natural de Subirats..Pàg. 31

2.7.1. Patrimoni immoble.....Pàg. 31

2.7.2. Patrimoni moble.....Pàg. 39

2.7.3. Patrimoni documental.....Pàg. 41

2.7.4. Patrimoni immaterial.....Pàg. 41

2.7.5. Patrimoni natural.....Pàg. 43

2.7.6. Resum Gràfic.....Pàg. 45

3. Resultat de l'inventari. Llistats dels elements patrimonials.....Pàg. 50

4. BIBLIOGRAFIA.....Pàg. 87

1. DEFINICIÓ, METODOLOGIA I CRITERIS DE REALITZACIÓ DE L'INVENTARI

Aquest treball ha estat realitzat per l'equip tècnic de TRÍADE, s.c.p. per encàrrec de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Aquesta administració dóna així resposta a la petició efectuada per l'Ajuntament de Subirats, la qual té com a objectiu la confecció de l'inventari de patrimoni cultural i natural del municipi.

La recollida de dades de camp s'ha portat a terme al llarg de l'any 2006. La presentació del treball es fa en suport digital (CD-ROM).

L'inventari és un recull sistemàtic de totes les categories d'elements i bens patrimonials, ja siguin materials o immaterials, mobles o immobles, documentals, arqueològics, naturals, de cronologia recent o remota. Les dades resultants d'aquest treball d'inventari es plasmen en una base de dades, que no és en cap cas un catàleg general d'elements patrimonials definitiu i absolut, ans al contrari: l'inventari ha de ser i és una plataforma bàsica des de la qual promoure la gestió integral del patrimoni en els seus tres grans punts principals: recerca, conservació i difusió.

Així, l'inventari és una eina que pot ser modificada i augmentada, en la mesura que l'estat del coneixement del patrimoni permeti incorporar elements detectats en un futur, o bé per causa de canvis de criteri que permetin assolir nous objectius. L'inventari ha de ser, doncs, una eina que permeti obrir múltiples línies de treball.

L'objectiu principal d'aquest treball ha estat la identificació i documentació dels elements patrimonials del municipi de Subirats per tal de crear l'inventari. Els criteris bàsics per aconseguir aquest objectiu són els derivats del plec de prescripcions tècniques per a la realització d'inventaris de patrimoni local desenvolupat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

Aquest inventari ha tingut en compte la diversitat dels element que en formen part pel que fa a la tipologia. L'exhaustivitat de la recollida és present sempre en totes les tipologies detectades a Subirats, ja que aquest criteri forma part intrínseca del concepte d'inventari.

La metodologia del treball ha estat la següent:

Com a punt de partida es van consultar els inventaris dels béns patrimonials de la Generalitat de Catalunya: l'*Inventari de Patrimoni Arquitectònic* del Servei del Patrimoni Arquitectònic (1986), així com la *Carta Arqueològica de Catalunya*, del Servei del Patrimoni Arqueològic (1991). Així mateix, també es va consultar l'*Inventari*

d'Immobles d'Interès Arquitectònic de Propietat Municipal del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona.

Es va fer igualment un intens buidat bibliogràfic (veure *Bibliografia*) i cartogràfic; en aquest aspecte cal dir que s'ha treballat a partir del mapa comarcal de Catalunya (Alt Penedès) a escala 1:50.000, editat per l'Institut Cartogràfic de Catalunya; i amb l'ortofotomapa a escala 1:2.500, contingut dins el CD-ROM del Pla Director Supramunicipal de Sostenibilitat, de la Mancomunitat de Municipis de l'Alt Penedès, editat per la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona.

També es van fer algunes consultes puntuals en determinats centres de documentació, sobretot en els arxius de les diferents seccions del Museu de Vilafranca - Museu del Vi a Vilafranca del Penedès i al seu centre de documentació. Per últim, han estat consultades les col·leccions locals de les dues biblioteques més importants de l'Alt Penedès, la de Vilafranca del Penedès i la de Sant Sadurní d'Anoia.

L'equip responsable d'aquest estudi agraeix a l'Ajuntament de Subirats la bona disposició davant de la iniciativa que suposa una feina com la que presentem a continuació. Volem agrair la col·laboració del regidor de cultura, Sr. Xavier Muñoz Sendino; de l'alcalde, sr. Antoni Soler Vendrell; de les entitats; del rectors de les parròquies de Subirats; d'en Quim Mensa Pueyo i d'en Joan Esteve Ros, d'Ordal; d'Eudald Massana Noya, de les Caves Massana Noya, de Marcel Sabaté i Coca, de Caves Castellroig, dels germans Antoni i Josep Maria Albet i Noya, de Caves Albet i Noya, i de la resta d'elaboradors propietaris de patrimoni que ens han facilitat l'entrada i de la majoria dels veïns als que ens hem adreçat. També al Lluis Rius de l'oficina de patrimoni cultural i al Jordi Batllori pels seu assesorament en temes de paleontologia. Les aportacions, observacions, suggeriments i correccions al llarg de tot el procés d'elaboració de l'inventari per part de tothom que ha volgut participar han estat positives i enriquidores pel treball.

Agraïm especialment la tasca de col·laboració de la Lluïsa Urmeneta Gibert, de l'Ajuntament de Subirats. El seu coneixement, l'entusiasme i l'estima del municipi ens han ajudat enormement a elaborar aquest treball.

2. DIAGNÒSTIC

2.1. Marc geogràfic i medi físic

"*El paisatge, que contemplat panoràmicament des de qualsevol indret enlairat, des de Piera o des dels alts de l'Ordal, per exemple, se'ns presenta com un pla d'inclinació suau, quan ens hi acostem resulta bastant accidentat. És un paratge esbaldregat, ni pla ni muntanyós, on sempre pugeu o baixeu. Hi ha petites valls, planes minúscules, torrents, plans. És un paisatge de detall, constantment variat, d'una gran diversitat*."

(Fragment de la *Guia de Catalunya*, de Josep Pla, 1971)

El municipi de Subirats es troba a l'extrem oriental de la comarca de l'Alt Penedès.
És el municipi amb el territori més extens de la comarca, amb una extensió de 5578 ha (55,78 km2). Els límits municipals són: al N amb el terme de Sant Sadurní d'Anoia, al NE limita amb el terme de Gelida. A l'E limita amb Cervelló i Vallirana (Baix Llobregat). Al S limita amb el terme d'Olesa de Bonesvalls. Al SO limita amb el terme d'Avinyonet del Penedès, i amb l'enclavament del Cortei, pertanyent a La Granada. A l'O limita amb el terme de Santa Fe del Penedès i amb el del Pla del Penedès. Finalment, al NO limita amb el terme de Torrelavit. El perímetre total del terme de Subirats és de 41.150 m (41,15 km).

Panoràmica de Subirats

Hi ha tres unitats orogràfiques clarament distingibles: les estribacions del massís del Garraf-Ordal, la conca del Baix Anoia i la depressió penedesenca; aquesta darrera correspon a la zona planera i més conreada, a ponent del municipi.

Les serres de l'Ordal, presents a la part oriental del terme municipal, són la prolongació natural del massís del Garraf vers l'interior, en contacte amb la depressió del Penedès. Dins d'aquesta unitat es pot fer distinció entre dues subunitats muntanyoses: la que va del poble d'Ordal cap a Cantallops (al sud) i la que va del Montcau fins al castell de Subirats (al nord). La primera està constituïda per material calcari, del mesozoic; la segona és més antiga i està constituïda per dolomies fosques (Llorac, 1988).

Les cotes més altes es situen a la carena per on passa la divisòria entre els termes situats més a llevant, on trobem el turó de Montcau (643 m), limitant amb Gelida; el Puig del Telègraf (563 m), al límit amb Cervelló, així com d'altres pujols amb alçades superiors als 500 m en la partió de termes amb Olesa de Bonesvalls, com són els puigs del Bosc Glaçat (501 m), el Puig del Pi de les Quatre Soques (563 m), Puig de l'Oró (574 m), i el Turó de les Mentides (538 m).

Aquesta unitat paisatgística es caracteritza per uns usos del sòl predominantment forestals (alternant formacions forestals amb formacions arbustives sorgides pels efectes dels incendis forestals) i per una orografia força abrupte. Les dues subunitats muntanyoses estan dividides per la plana de l'Ordal, on s'ubica el poble homònim. El contrast de la plana conreada de l'Ordal amb els relleus muntanyosos configuren un mosaic de gran interès paisatgístic.

Camps de vinya a Subirats

A ponent del municipi hi ha la depressió penedesenca, la zona planera i més conreada, situada sota els 200 m d'altitud està aprofitada bàsicament per a l'agricultura, el tipus de conreu predominant és la vinya, per bé que també hi ha fruiters. Aquesta unitat paisatgística està solcada per un gran nombre de petits torrents

temporals que són tributaris del Lavernó, el qual descriu una trajectòria nord-est i desemboca a l'Anoia, aigües avall de Sant Sadurní d'Anoia. Entre els camps de conreu hi ha barraques de vinyes disperses que enriqueixen notablement la qualitat del paisatge agrícola.

El límit entre la unitat muntanyosa de l'Ordal i la depressió penedesenca no és net i clar, sinó que hi ha una zona de transició, que arriba ben bé fins a la riera Lavernó, caracteritzada per un relleu aturonat amb pendents entre el 10 i el 14% (Llorac, 1988).

La composició geològica és variada, des de les calcàries i dolomies cretàciques de la serra fins als dipòsits miocènics, oligocènics i quaternaris de la plana. La part on el relleu és més accidentat, bàsicament cretàcica, es constitueix per calcàries i dolomies, amb clapes miocèniques residuals.

La conca baixa de l'Anoia ocupa una petita extensió del municipi, al nord. Es tracta d'una zona molt planera estructurada pel curs del riu Anoia, que en aquest sector forma meandres. Aquesta unitat es caracteritza per una multitud d'usos, des de camps agrícoles i franges boscoses fins a infrastructures viàries, polígons industrials i la depuradora de Sant Sadurní d'Anoia. El límit entre la unitat muntanyosa de la serra de l'Ordal i aquesta unitat és força clar i ve determinat pel traçat de l'autopista AP-7, tot i que a la banda sud de l'autopista resten alguns camps de vinya. CANALS, *et alii*. (2005).

Xarxa hidrogràfica i clima

La xarxa hidrològica que drena el terme s'articula principalment al voltant de la conca del Lavernó, orientada d'oest a est, al nord del municipi. És un afluent de primer ordre del riu Anoia, que pràcticament du aigua tot l'any. Una petita part de les aigües de pluja és recollida per la conca de la Riera de Ribes, al sud, al límit amb Avinyonet i Olesa de Bonesvalls.

El clima és típicament mediterrani, amb estius calorosos i hiverns freds. La mitjana anual de pluja és de 488 mm (entre l'any 1991 i el 2003) a Ca L'Avi (estació del DARP) i de 601 mm a l'extrem oposat del municipi (Cantallops), per al mateix període. Les temperatures no són excessivament fredes a l'hivern (no es mantenen sota zero, tot i que puntualment hi arriben) i a l'estiu es mouen entre 24-32 ºC. CANALS, *et alii*. (2005)

La Vegetació

L'espai forestal està format majoritàriament per bosc i matollar, amb un total del 44 % segons dades del CREAF (2000) i un 43, 5 % segons la UB (2000). La cobertura arbòria actual és majoritàriament de pi blanc (*Pinus halepensis*), tant si el substrat és calcari com silici (amb un 98,6 % de la superfície arbrada). L'estrat arbustiu està format per espècies típiques de l'alzinar, el que reflecteix el grau de recuperació dels boscos. Les masses de bosc que ocupen la zona de muntanya del municipi pertanyen al domini de l'alzinar amb marfull (Ass. *Quercetum illicis galloprovinciale*), si bé que a les zones més eixutes, assolellades i amb afloraments rocosos la regeneració és més difícil i hi ha brolles típiques mediterrànies (Al, *Rosmarino-Ericion*). Al nord-oest del massís muntanyós s'hi fan clapes de màquia de garric i margalló (Al. *Oleo-Ceratonion*).

Tot i que els boscos ben constituïts no sóc abundants (1,37 % de la superfície arbrada, segons UB, 2000), existeixen algunes clapes d'alzinar típic o amb marfull i en menor grau, d'alzinar amb roure amb bon estat de conservació. Aquestes àrees estan situades a l'oest les primeres, en petits turons entre els camps de conreu, i al nord del massís muntanyós en zones més frescals, les segones. La vegetació natural ha estat greument afectada pels incendis, especialment els de l'any 1994. L'alzinar ha estat substituït per les brolles calcícoles de romaní i bruc d'hivern (Al. *Rosmarino-Ericion)* i garrigues (Al. *Rhamno-Quercion coccifera, Ass. Quercetum cocciferae* subass. *rosmarinetosum*). En els fons de valls humits es troben zones amb vegetació de caire submediterrani, com gatelledes i avellanedes amb falgueres, que contrasten amb la vegetació mediterrània. En els penya-segats calcaris dels voltants del Castell de Subirats s'hi desenvolupa vegetació rupícola (Comes, 2000).

Zona forestal al sector de les Serres d'Ordal

Dins de la vegetació natural s'ha d'incloure els prats secs mediterranis: fenassars, llistonars, joncedes, com a estadis de la successió secundària després de l'abandonament de les parcel·les agrícoles. Aquestes àrees ocupen la menor proporció (2,39 %) dins dels ambients naturals.

La vegetació que colonitza les zones humides de la xarxa hidrogràfica compresa per les conques de l'Anoia i el Lavernó, tributari d'aquest, com a rius principals, i els seus afluents formats per rieres i torrents, arriba a ocupar un 2,46 % de la superfície del territori (Figura 1). malgrat això compren una elevada diversitat d'hàbitats a causa de la fragmentació de la vegetació típica com serien els boscos de ribera i altres comunitats afins a ambients humits.

Pel que respecte al catàleg florístic del municipi de Subirats, aquest consta de 595 espècies de plantes vasculars entre arbres, arbustos, lianes, herbes i falgueres. Entre totes les espècies inventariades són d'especial interès aquelles que tenen un grau de protecció legal, com el margalló (*Chamerops humilis*), la única palma europea, típica de les garrigues i màquies litorals, o bé les que són catalogades com a endèmiques, com la *Centaurea linifolia*, petita mata prostrada de flors rosades, que viu a les brolles, matollars i pinedes. A més a més, s'ha de destacar la presència d'algunes espècies per la seva raresa dins del municipi o dins del context biogeogràfic on és ubicat aquest estudi, les Muntanyes d'Ordal i la plana del Penedès, i també aquelles espècies exòtiques o introduïdes, per la seva afinitat a ambients antròpics. CHAMORRO (2006)

2.2. Geografia Humana. Estructura econòmica i poblament

El terme de Subirats registrava una població de 2.736 habitants l'any 2004. El cap administratiu del municipi és Sant Pau d'Ordal, al qual són agregats el Carrer de Cantallops i el Carrer d'en Rovira, essent altres pobles importants Lavern i Ordal, i nuclis de població com Ca l'Avi, Can Bas (amb un polígon industrial), Can Cartró, Can Batista, Can Rossell, Cantallops, Els Casots, El Pago, la Torre-ramona i el Pas de Piles, amb el disseminat de Can Bosc.

També en formen part les urbanitzacions de Casablanca, Muntanya Rodona i Can Rossell de la Costa. Sant Pau d'Ordal, l'Ordal, Lavern i Can Cartró capitalitzen més del 65 % de tots els habitants del municipi.

És remarcable el fet que gairebé cadascun dels nuclis de població està format, al seu torn, per altres grups de població, diferenciats i separats físicament per camps de

conreu. A més, hi ha una població disseminada que habita en una cinquantena de masies aïllades.

Subirats depèn del partit judicial i de la demarcació electoral de Vilafranca del Penedès, així com de l'Audiència de Barcelona.

Al municipi de Subirats ressalta la importància de la agricultura com a usos del sòl, ja que el conreus ocupen pràcticament la meitat de tota la superfície (47, 6 %), segon estudis del CREAF (2000), i és la vinya el conreu predominant amb una ocupació del 97% de les àrees conreades. Per aquesta raó Subirats s'ha volgut abanderar com la "Capital de la Vinya". Per tant, en l'àmbit econòmic, el municipi és fonamentalment un municipi agrícola – a banda dels conreus de vinya, també hi ha en menor proporció, arbres fruiters. El raïm de les vinyes es destina majoritàriament a la fabricació de cava, a partir dels elaboradors de Sant Sadurní i de les nombroses caves que hi ha al terme. Els conreus representen més del 47 % de la superfície del municipi. L'agricultura constitueix un element fonamental en la configuració del paisatge subiratenc, amb una rellevància que no es correspon al pes que el sector té en termes de contribució a la base econòmica local.

Gotims de raïm negre

Cal destacar l'impacte de les activitats agrícoles sobre els sistema de rieres i torrents. En primer lloc, l'engrandiment de les parcel·les de conreu, que potencia els fenòmens erosius i incrementa l'aportació de sediments cap als torrents. En segon lloc, l'aplicació d'herbicides, d'adobs artificials i altres fitosanitaris, (que es practica en més del 45% del municipi) comporta l'empitjorament de la qualitat de l'aigua subterrània. En aquest sentit s'ha detectat una elevada presència de nitrats en diverses fonts naturals. A més, l'activitat agrícola també afavoreix els processos d'erosió a causa del augment de la

mecanització, sobretot en l'elevada freqüència de les llaurades, que esdevenen a la llarga una pèrdua de la fertilitat del sòl. (Chamorro, 2006)

Darrerament, però s'han desenvolupat dos polígons industrials –i n'hi ha un tercer en marxa- que estan fent canviar el perfil econòmic del terme.

Cal destacar que a l'actualitat es compten fins a 12 caves registrades al municipi, que van des de les que tenen una estructura familiar a societats empresarials amb estructures més complexes. Aquesta dada mostra la vitalitat del sector a Subirats.

Interior de les Caves Massana Noya

La mineria, que anys enrere va ser un sector dinàmic, es troba avui en un període de recessió, explotant-se tan sols una part de les pedreres de calcària del Telègraf i unes argiles entre Sant Pau i Cantallops. Les mines que hi havia prop dels Casots, dedicades a l'extracció de carbó de pedra, foren abandonades abans del 1850.

Subirats ha tingut també altres indústries, situades a les vores de rius i rieres, que aprofitaven els cursos fluvials. Documentades des del segle XII, no és fins el XVIII que es troben molins fariners i paperers amb caire industrial.

Grans infrastructures i comunicacions locals

Per la seva posició estratègica, dins de la regió metropolitana de Barcelona, Subirats és lloc de pas de diverses infrastructures de transport –hi passen eixos viaris (com l'autopista AP-7, la nacional N-340, una línia de rodalies de RENFE i el futur Tren d'Alta Velocitat), gasoductes i línies elèctriques d'alta tensió.

Les carreteres locals que travessen el municipi són:

- La carretera C -243a creua la part nord-oest del municipi des de la Granada a Sant Sadurní d'Anoia.
- La carretera C-243b, de Sant Sadurní d'Anoia a Martorell ressegueix la riba dreta del riu Anoia des de Sant Sadurní, passant per sota del castell de Subirats i la Torre-ramona.
- Des de l'enllaç amb l'autopista que hi ha a Sant Sadurní trobem també la carretera BV-2427, que passa pel nucli dels Casots i Can Rossell, i va a parar a la N-340, prop de Sant Pau d'Ordal.
- La BV-2428 uneix de nord a sud les C-243 amb la N-340, passant per Lavern i Sant Pau.
- La xarxa de carreteres queda completada al nord per la BV-2155 que travessa el nucli de Can Cartró i la BV-2154 que arriba a Ca l'Avi, ambdues en direcció del municipi del Pla del Penedès.

Camins turístics

Els Camins del Vi i el Cava han estat proposats i desenvolupats pel Consorci de Promoció Turística de l'Alt Penedès, el Patronat de Comerç i Turisme de Vilafranca del Penedès, el Patronat de Turisme de Sant Sadurní d'Anoia i el Patronat de Turisme de Subirats, juntament amb la Oficina Tècnica de Turisme de la Diputació de Barcelona.

Tots els Camins del Vi i el Cava estan connectats entre ells mitjançant enllaços, de manera que es configura una xarxa més extensa. La majoria prenen el nom de diferents varietats de raïm, ja que discorren entre vinyes, però també ens permeten arribar a masies i edificacions singulars.

Senyalització del Camí de la Garnatxa al castell de Subirats

Els Camins del Vi i el Cava que afecten al terme de Subirats son:

- Camí de la Garnatxa (PR-C 156), que uneix el cor de la Serra d'Ordal amb el tram baix de l'Anoia. El Camí de la Garnatxa surt d'Olesa de Bonesvalls en direcció a Coll d'Esteles i, posteriorment, travessa la N-340 prop de Can Ravella, segueix en direcció al castell de Subirats, Torre-ramona, El Rebato (on cal creuar el riu Anoia per un gual), Espiells (per la Casa Vella) i Sant Llorenç d'Hortons. La tornada, per tancar el cercle, es fa pel camí de gran recorregut GR-5, passant per Gelida. La ruta cap a l'Ordal no es fa pel castell; des de la font de Cantillepa va cap a la font freda, Can Farigola i Can Ginebreda. A l'Ordal travessa la N-340 per encarar cap a Olesa de Bonesvalls, tancant el cercle.
- Camí del Subirat-Parent (PR-C 152), que discorre dins del terme de Subirats. aquest camí té un enllaç (PR-C 152-1) que uneix Can Batista amb Sant Sadurní d'Anoia i amb el Camí del Xarel·lo. A Can Batista, el camí segueix per entre camps de vinya fins a Els Casots, Can Rossell i Sant Pau d'Ordal. Prop d'aquí, al Carrer d'en Rovira, podem enllaçar (mitjançant l'enllaç PR-C 151-5) amb el Camí del Macabeu (PR-C 151). En tot cas, el Camí del Subirat-Parent continua des de Sant Pau d'Ordal cap a Sant Sebastià dels Gorgs (terme d'Avinyonet), el carrer dels Rocs, Can Cartró, Sant Joan Salerm, Can Canals, Sant Pere de Lavern i, finalment, Can Batista.
- El Camí del Macabeu (PR-C 151) que, tot i discórrer fora del terme de Subirats, té un enllaç, el PR-C151-5, que, a partir de Santa Margarida, permet anar (per Cantallops, al carrer d'en Rovira i enllaçar amb el Camí del Subirat-Parent (PR-C 152)
- Finalment, el Camí de Montserrat (PR-C 157), que és un sender lineal que permet anar des de Vilafranca del Penedès fins a Piera, on enllaça amb el sender de gran recorregut GR-172, que va a Montserrat. Des de Vilafranca, el camí de Montserrat va cap a La Granada, Santa Fe del Penedès i, tot passant relativament a prop de Can Cartró, al Corral del Mestre i Ca l'Avi (Subirats). després surt del terme per anar a Les Parellades (El Pla), Can Rossell de la Serra i Can Cardús (Torrelavit), la Fortesa i, finalment, Piera.

A aquests camins cal afegir una sèrie d'itineraris més curts, distribuïts sobretot per la part central del municipi i que han estat dissenyats pel Patronat Municipal de Turisme de Subirats. Sota el nom de Ruta Vitivinícola de Subirats, aquests camins (alguns senyalitzats sobre el terreny) s'articulen en 9 rutes diferents. Cal destacar la Ruta 1 i

principal que va des de l'estació de RENFE al Castell de Subirats. SANTACANA (2006).

Per últim un sender de gran recorregut, el GR-5, travessa l'est del municipi de sud a nord, passant pel nucli d'Ordal.

Camins històrics

Mereix especial atenció la Via Augusta. Aquesta via romana s'està potenciant com a sender que ofereix una valorització per a usos ecològics, recreatius i de turisme ambiental i cultural. El traçat proposat té com a base l'estudi de Bohigas, Navarro i Vives, i és en el que s'ha basat el Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya en el projecte presentat l'any 2003.[1]

El sender principal de la Via Augusta segueix un recorregut de nord a sud, des de la frontera fins a Cadis. Les etapes que passen per l'Alt Penedès són:

- La XI: dels Monjos a Sant Sadurní (23 km)
- La XII: de Sant Sadurní a Martorell (17 km)

Des del sud, l'etapa XI de la Via Augusta entra per Subirats per Can Cartró, es dirigeix per camins enmig de ceps fins a Les Parellades (a la intersecció entre Subirats i El Pla del Penedès). BOHIGAS (1992)

Sembla existir una xarxa reticular de camins històrics i tradicionals que enllacen diferent pobles entre sí, però és una xarxa confusa on cada camí rep diversitat de noms. Cada població és un nus que irradia camins en totes direccions cap a les poblacions veïnes i també cap a masies aïllades. Pel que afecta a Subirats, sembla que és Terrassola el nucli que serveix de nexe d'unió entre les dues poblacions més occidentals de l'Alt Penedès (alhora amb l'Anoia) i el Baix Llobregat, passant per Subirats i la vall de l'Anoia. A Puigdàlber també hi passa la carrerada del pujol del Mestre (C 8), que va des de Puigdàlber (per El Gorner) fins a Can Cartró (Subirats).

Subirats és un terme amb nuclis molt dispersos, això explica la gran quantitat de camins que travessen tot el terme sense remetre a cap nus concret. N'hi ha que comuniquen entre sí dos nuclis pertanyents a Subirats (de Can Bou a l'Ordal, per exemple), però també n'hi ha que comuniquen aquests nuclis amb poblacions veïnes com Cantallops (camí de Sant Pau a Cantallops); Sant Sebastià dels Gorgs (de Sant Sebastià dels Gorgs a l'Ordal); el Pla del Penedès (camí del Pla a Sant Pau d'Ordal); Lavit (camí de Lavit a Can Rossell).

[1] Veure apartat 4.5 Difusió del Patrimoni

2.3. SÍNTESI HISTÒRICA

Les evidències més antigues pel que fa a la presència humana al territori subiratenc, es remunten a l'Epipaleolític i Megalític, període entre el **Paleolític Superior i el Neolític**, com ho demostren els jaciments de Can Gustems o de la Cova Miserachs, on s'ha documentat material lític divers en forma d'ascles, punxons i làmines de sílex.

Més dades tenim de l'època **neolítica** fins al **Calcolític** (6000-1800 a. C.), en què els homes i dones dels voltants s'estarien sedentaritzant progressivament, gràcies a les transformacions aportades pel pas de l'economia de subsistència a la de producció (agricultura i ramaderia). Si bé la comunitat científica convé tradicionalment que les comunitats humanes comencen a viure en cabanes que conformen campaments estables, no és menys cert que continuen aprofitant les balmes, coves i abrics com a lloc d'hàbitat, per estancar els ramats o com a àmbit funerari. Bona mostra d'aquesta activitat la tenim a Subirats en els jaciments de les Balmes de la Bardera o a les Coves del Torrent del Gavatxo o de Can Ros.

Durant **l'Edat del Ferro** (segles VIII-VII a. C.) es comencen a donar a les nostres terres una sèrie de canvis a tots els nivells (econòmics, socials, culturals...) que donaran pas, a partir del segle VI a. C. a la primera societat autòctona organitzada, que anomenem ibèrica. Aquests canvis, a nivell material, es tradueixen en l'aparició del treball de ferro en l'instrumental agrícola, bèl·lic i ornamental, així com l'adopció de noves tipologies de ceràmica fruit del contacte amb diversos pobles indoeuropeus (cultura de Hallstatt o dels camps d'urnes), així com també amb pobles mediterranis (grecs, fenicis...). A Subirats, un exemple d'aquesta època el trobem al jaciment de La Foradada, al Pas de Piles, on s'ha trobat ceràmica a mà, entre d'altres, una vora exvasada de llavi pla i decoració de cordó amb incisions en el punt de contacte de la vora amb el cos de la peça, i un fragment informe amb acanalats, que corresponen a una fase pre o paleoibèrica.

Pel que fa al **període ibèric** (segles VI-I a. C.), cal recordar que les terres del Penedès estaven poblades per la tribu dels cossetans, poble iber amb capital a Cesse, l'actual Tarragona. En general, totes les tribus ibèriques assentaven les seus poblats i *oppida* en terrenys elevats, amb una posició estratègica. Així sembla confirmar-ho, al terme de Subirats, el poblat ibèric del Pujol d'en Figueres, que presenta un conjunt d'estructures en pedra, entre aquestes, una acumulació de pedres que conformen una línia que envolta el turó on s'ubica el jaciment, i que ha fet pensar en una possible muralla (si bé no es pot confirmar clarament); així com un àrea de dipòsit, probablement de recollida

d'aigua. Igualment es documenta fragments de ceràmica ibèrica a torn, molins de ma, peces de teler i monedes. Aquest jaciment denota un alt grau d'organització socio-econòmica dels seus habitants. Altres jaciments ibèrics són el del Turó d'en Pujol/Bosc de Savall o el de El Pago.

Fragment de molí de mà del jaciment ibèric del Pujol d'en Figueres

L'entrada dels **romans** a casa nostra, l'any 218 a. C., durant la Segona Guerra Púnica i la posterior dominació del territori representa, segons la historiografia tradicional, la incorporació de la península ibèrica a la República Romana i posterior Imperi Romà. Hispània va resultar una de les províncies més romanitzades de tot l'imperi, aportant aliment, minerals, soldats i esclaus. També cal dir que, en general, els romans que s'instal·laren a les nostres terres foren soldats llicenciats i que el Penedès en particular va continuar sota l'òrbita de l'antiga Cesse ibèrica, ara la floreixent Tàrraco, capital de la Tarraconense. Sobre el territori es documenten diversos establiments d'època íbero-romana, és a dir, de l'època de la dominació, així com jaciments plenament romans. La tipologia d'establiment que domina a Subirats, així com a la resta del Penedès, és la d'explotació agrícola, la vil·la. Potser el jaciment més emblemàtic d'aquesta època és el de Can Bas/La Campana, una vil·la romana datada al segle II d. C., quan l'Imperi Romà estava al seu màxim apogeu, formada per la seva *pars rústica*, o de producció, donat la presència de molins, *dolia*, *tegulae*, etc., però també per una possible *pars domestica* o senyorial, a partir de l'aparició d'una peça de marbre amb la representació de la testa d'un felí. Aquest element denota un mobiliari luxós, atribuïble a l'atrium de la *domus* residencial o senyorial. Igualment aquest jaciment va treure a la llum el fragment central d'una placa de marbre blanc amb inscripció de lletres profundament gravades. A partir de l'estudi epigràfic s'emmarca la peça al segle I-II d. C.

Altres jaciments de l'època que trobem a Subirats són els de Can Ribes, amb restes de teules, dolia i àmfores, o al pont de Ca l'Artigues, on també hi hagué una vil·la romana republicana.

Durant l'**Antiguitat Tardana** i el **període visigòtic** (segles IV-VIII), el Penedès, a l'igual que a la resta de la península, va viure al voltant de l'òrbita del Regne de Toledo, però amb l'estructura social del Baix Imperi pràcticament inalterada. L'adopció del cristianisme com a religió oficial durant el Baix Imperi, i la fusió ètnica entre hispano-romans i visigots, van assentar les bases de la posterior civilització medieval.

Al **segle X,** després de la invasió musulmana iniciada dues centúries abans, el Penedès és terra de Marca, la frontera instaurada pels carolingis entre els incipients comtats catalans, cristians, i l'Al-Àndalus, la part del territori controlada pel civilitzat i poderós Califat de Còrdova.

Així, l'any 917 es documenta el castell de Subirats, com a residència de la família vescomtal de Barcelona, un dels castells més antics de tot el Penedès, i un dels caps visibles de la xarxa de fortificacions de la marca penedesenca que, a Subirats, conta també amb les torres de guaita, com la Torrota d'en Pasteres, la de Can Llopart de la Costa, la Torrota de Can Pinya, etc. El Penedès passa de girar al voltant de l'antiga Tarraco romana, ara domini musulmà, per situar-se sota la influència del Comtat de Barcelona.

El Castell de Subirats

Durant el **segle XII**, la frontera amb el món musulmà avança cap al sud (conquestes de Lleida, Tarragona i Tortosa a mans dels comtes-reis catalans), el que afavoreix la

repoblació de la plana penedesenca (fundació de Vilafranca), així com la proliferació de mercats urbans, fora de la jurisdicció feudal, vinculats directament a la Corona.

Aquest procés es materialitzarà totalment tres segles més tard quan, el 10 de desembre de **1493**, el rei Ferran II confirma uns capítols a la vila i terme de Subirats que són, de fet, els privilegis d'incorporació de la jurisdicció de Subirats a la Corona i al comtat de Barcelona (LLORAC, 1988).

Així, Subirats entra a **l'època Moderna** (segles XVI-XVII) vivint les vicissituds que afecten tot el Principat: les conseqüències de la Guerra Civil contra Joan II (lliurada al segle XV), les epidèmies de pesta i els anys de males collites, la Guerra dels Segadors (1640-1652) -durant la qual s'enderroca el Castell de Subirats- i els assots del bandolerisme.

Malgrat tot, a finals del segle XVII s'observa un redreçament econòmic i demogràfic que continua al segle XVIII, tot i el parèntesi que representa la Guerra de Successió. La creixent puixança del conreu de vinya enriqueix moltes masies i també algunes parròquies, com la de Sant Sadurní, que a principis d'aquella centúria demana la segregació de la resta del municipi. Aquest desig es materialitza l'any 1764, passant Sant Sadurní a tenir parròquia i batllia pròpia, és a dir, terme propi. Ja no serà, doncs, Sant Sadurní de Subirats, sinó Sant Sadurní d'Anoia.

Aquesta dinàmica de creixement s'accentua al **segle XIX**, en que tot Catalunya entra a l'era industrial. Al Penedès, però, és l'agricultura -en especial la vitivinícola- el sector que continua essent motor de l'economia, excepte el període en què es va patir el sotrac que representà la plaga de la fil·loxera. Mentre l'economia seguia el seu curs, Subirats no es queda al marge dels esdeveniments que sacsegen tot el país; així, durant la Guerra del Francès els subiratencs patiren la Batalla d'Ordal, (1813) on les tropes del general Manso, col·laborant amb el cos expedicionari anglo-sicilià, rebutjaren la divisió francesa comandada pel general Suchet -explicada amb detall a COLOMÉ (1997)-.

Durant el primer terç del **segle XX** es construeixen a Subirats grans masies com Can Maristany, i es reformen altres, com Can Bas. Tanmateix, es reformen gairebé totes les esglésies. Durant la Guerra Civil (1936-1939), la població no va patir una gran penúria alimentària, ja que Subirats era (i és) un municipi fonamentalment agrari. La postguerra fou un període molt dur per a tothom, degut a la carestia i l'economia autàrquica que el règim va imposar en un país desgarrat per la guerra, però als anys '60, amb el "desarrollisme", molts subiratencs marxen a altres ciutats a treballar en les noves indústries. Tot i això, encara avui el municipi presenta una fesomia rural que

afavoreix la sostenibilitat del territori, havent guanyat així tot el dret a formar part de la cultura del vi com a Capital de la Vinya.

2.4. TOPONÍMIA DE SUBIRATS

El topònim **Subirats** (gentilici: subiratenc) ha donat nom al municipi des de la seva creació, i correspon al nom del castell termenat. Esmentat per primer cop l'any 917, sota la forma "Subiratos", és el topònim més antic del Penedès després d'Olèrdola (911).

La seva variació morfològica fins el nom actual ha estat insignificant: la forma actual ja apareix escrita al segle XII. Variacions habituals del topònim: Subiratus, Subirati, Supiratensis, Subiratz, Sobiratis. Altres autors troben el topònim sota altres variacions, en base a la documentació medieval: Subiratos (917), Subiratus (992), Subirads (1062), Subirats (1160) INGLES (1978:43)

Segons la filologia, és una variant del mot Subirà, amb canvis de sufixos i amb la *s* del plural. Subirà prové de l'adjectiu sobirà/sobirana, que significa "el més elevat", . Etimològicament prové del llatí "superiatos" (situat més amunt). Per a Joan Coromines, la forma Sobirats és típicament romana.

Existeix una tradició que ha volgut que Subirats vingués de "Subur", és a dir "Sub-ur", poble depenent d'altre, potser d'Olèrdola, però els estudiosos que han treballat el tema rigorosament han desestimat aquesta versió.

Aquest nom se li donaria, en fi, per la seva ubicació en un lloc elevat d'interès estratègic, i per estar sota sobirania comtal des de, al menys, finals del segle IX-inicis del X. LLORAC (1988), INGLÉS (1978)

Salvador Llorac i Santís fa notar l'existència del topònim en altres indrets de Catalunya, com el municipi de Terrades, a l'Alt Empordà, on existeix el veïnat deshabitat de Subirats, propietat del monestir de Santa Maria de les Escaules, amb el nom de "Subiranus", en un diploma d'aquest cenobi datat l'any 844. En el cas de l'homònim penedesenc, el mateix autor proposa una cronologia similar, de finals del segle IX i documentat amb seguretat a inicis del segle X, quan el comte Sunyer (898-950) encarrega la custòdia a uns marquesos, ja que en aquella època el Penedès era terra de marca o frontera amb Al-Àndalus; aquests nobles tindrien la tasca de protegir, doncs, els repobladors provinents del nord de la Catalunya Vella.

En època plenament medieval, a partir del segle XII, el topònim fou el cognom que portaren els castlans de Subirats, a més d'altres personatges que també apareixen signant documents amb el cognom "de Subirats", d'entre els més coneguts, Pere de Subirats i Ramon de Subirats, tots dos templers i integrants de seguicis reials.

Es tracta, en tot cas, d'un topònim realment antic i dels més importants de la comarca.

A banda del topònim que dóna nom a la totalitat del municipi, hi ha un bon nombre de petits nuclis de població disseminada a l'entorn de pobles més importants

El cap administratiu del municipi és Sant Pau d'Ordal, al qual són agregats el Carrer de Cantallops i el Carrer d'en Rovira, essent altres pobles importants Lavern i Ordal, i nuclis de població com Ca l'Avi, Can Bas (amb un polígon industrial, Can Cartró, Can Batista, Can Rossell, Cantallops, Els Casots, El Pago, la Torre-ramona i el Pas de Piles, amb el disseminat de Can Bosc. També en formen part les urbanitzacions de Casablanca, Muntanya Rodona i Can Rossell de la Costa.

Sant Pau d'Ordal, cap de municipi, és el nucli més antic i poblat de Subirats. està ubicat al quadrant sud-oest del terme, prop de la N-340 i del límit municipal d'Avinyonet del Penedès. El casc antic del poble es troba a l'esquerra del torrent de la Guàrdia fins el camí dels Xops, i la part moderna, a l'altra banda del torrent; ambdues parts s'uneixen a la Plaça i Parc de Subirats, que constitueix el centre del poble, on es troba el Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal, del 1914. Altres edificis destacables són l'església romànica de Sant Pau, o les masies de Can Massana de la Plaça i Cal Guilera, d'origen baixmedieval, així com el Museu de l'Esperanto, únic a Catalunya i a l'estat. Prop de Sant Pau trobem masies importants, com Can Vendrell, Can Rovira, Can Mata del Racó o la finca El Maset. També al barri de la Guàrdia, al nord de Sant Pau, cal esmentar la Torre de la Guàrdia, d'origen medieval, amb planta quadrangular.

Sant Pau d'Ordal

Pel que fa al topònim **Ordal,** (gentilici "Ordalenc"), hom no disposa, a dia d'avui, de gaire informació. Esmentat documentalment per primer cop l'any 1152 sota la forma "Ordali", ha sofert poques variacions morfològiques fins els nostres dies.

El topònim apareix vinculat a la parròquia de Sant Pau, l'hagiotopònim de la qual és esmentat força abans i tot sol, fa suposar a LLORAC (1988:155) que el topònim d'Ordal es forma al mateix lloc.

El nom d'Ordal derivaria del mot "hortal", això és, lloc on es planten hortalisses. Considerant que el nucli antic de Sant Pau es situa en una fondalada humida, regat antigament per aigua que provenia de la riera i de les fonts dels voltants, sembla plausible aquesta hipòtesi.

No és fins a mitjans del segle XIV que el topònim d'Ordal passa de la parròquia al poble actual.

Fonèticament, la variació de la consonant t-d que va del mot "hortal" al mot "Ordal" és normal en el llenguatge verbal d'època medieval. "Hortu" és la paraula llatina de la qual deriva "hortal". Si bé no trobem cognoms amb la forma "Ordal", sí que n'hi ha que deriven de la forma genuïna Hortal, com, Horts, Hortalà, etc.

Segons Josep Ma. Ingles i Rafecas INGLES (1978), Ordal pot procedir d'una forma restringida de la paraula "Ordalia", del llatí tardà "ordalia", i aquesta de l'anglo-saxó "Ordâl", que significa "judici". En època medieval, les ordalies eren proves amb valor judicial a què eren sotmesos els acusats per demostrar llur innocència. També se'n diuen "Judicis de Déu". Per aquest autor, així, l'indret d'Ordal seria on tenien lloc les ordalies, i que potser per contracció en deriva "Ordal". Ingles i Rafecas és l'únic autor que proposa aquest significat per a Ordal, mentre que la majoria atribueix el significat ja adduït "d'hortal".

El poble d'**Ordal**, ubicat al quadrant sud-est del municipi i travessat per la N-340, aparegué, amb la seva fesomia moderna, a principis del segle XIX, arran del pas de la carretera, com a nucli de serveis i d'allotjament per als viatgers –disposava dels hostals de Can Sells i de Can Ravella-, i sobretot des de l'any 1833, en què es fundà el forn de vidre. El nom del lloc, però, s'esmenta molt abans, en un fogatge de l'any 1359. Dins el nucli urbà destaca el Parc de la Immaculada, on es celebra la tradicional Festa de l'Arbre, i l'edifici de l'Ateneu Ordalenc. Als afores destaquen els nuclis de Can Parellada, el Vidre, amb l'església parroquial de Sant Esteve d'Ordal. A la banda nord de la carretera trobem la masia de Can Ravella i, just al davant, a l'altre cantó de la carretera, es pot contemplar la capella barroca de Sant Esteve de Can Ravella, pertanyent a la masia, i al costat una important serradora. A poca distància d'aquesta

hi ha la font de la Capella, on es venera una imatge de la Mare de Déu de Lorda, anterior a la Guerra Civil. Cal destacar, finalment, la Torre d'Ordal o del Telègraf òptic, del segle XIX, a l'extrem sud-est del terme, al límit amb Cervelló.

Façana de l'Ateneu d'Ordal

El topònim **Lavern** (gentilici: lavernenc) es documenta per primer cop el 1053, sota la forma "Averno". El 1130 trobem la forma "Cebern", i després les variants "Abern", "Bern", "Avern", "ça Vern", etc., el que fa pensar que la forma Lavern hauria d'ésser en realitat escrita La Vern.

Segons Salvador Llorac LLORAC (1988:156), Sant Pere de Lavern agafa el cognom del riu Lavernó, que passa pel seu costat. Als segles XVIII-XIX es forma un grup de cases al voltant de la masia de Can Martí de la Talaia, dins de la parròquia de Sant Pere de Lavern, que dona nom al nucli habitat.

Etimològicament, "Lavern" prové del mot "vern", arbre caducifoli de la família de les betulàcies propi dels boscos de ribera, que se suposa que abundava a les voreres de la riera a l'Alta Edat Mitjana, però que hauria desaparegut amb el pas del temps degut a que la seva fusta resulta fàcil de treballar i és resistent a la humitat. El mot procedeix del gàl·lic "verna", o bé de la variant "vernu", d'origen gal·lo-romànic.

Hi ha dues teories sobre l'origen del topònim que semblen, ara per ara, descartades. Una seria la teoria segons la qual el nom "Lavern" seria una grafia aglutinada de l'Avern, això, és l'infern (del llatí "Illu Avernu"). La segona, també descartada, proposa que es tracti del nom de lloc francès "Lavergn".

La forma Vern, la derivació Verneda, les variants d'aquesta (Berneda, Barneda, etc, han creat llinatges molt estesos al Principat, però no n'hi ha cap específic del Penedès.

El poble de Lavern es formà a partir d'uns censos de la masia de Can Martí de la Talaia, del segle XIV. Pertany a Lavern el carrer dels Rocs o de Cal Tifarra, esmentat ja al segle XVI, així com unes interessants restes d'un possible pont o resclosa d'època tardoantiga o altmedieval a la riera de Sant Sebastià dels Gorgs. A la zona d'influència de Lavern es troben masies com Can Bas, amb la capella romànica de Sant Joan Salerm, Can Bou, Ca l'Olivella o Can Milà de la Roca. Igualment cal destacar, prop de Lavern, l'església de Sant Pere de Lavern, neoromànica de principis del segle XX, o l'important jaciment arqueològic de la Torrota del Moro, amb les restes d'un mur corresponent a una possible vil·la romana.

Carrer del Comte de Lavern, al nucli de Lavern.

Hi ha altres nuclis destacables, com el de **Torre-ramona**, d'origen medieval, format a l'entorn de l'església romànica de Sant Joan Sesrovires, tot i que l'antic Palau dels Gralla, renaixentista, és l'edifici que dóna nom al nucli, en el moment en què canvià el seu nom pel de Torre-ramona, en referència a la família Ramon, la qual assolí la propietat de l'edifici per aliances matrimonials a principis del segle XVII. Al nucli de Torre-ramona es troba la seu de la Confraria del Cava.

Molt a prop de Torre-ramona es troba el nucli dels **Casots**, format al segle XIX, a partir de dos carrers pràcticament paral·lels, anomenats els Casots i sota-Casots. Destaca, en aquest indret, la masia de Can Figueres, del segle XVII, a la propietat de les Caves Oliver-Batllori; la Capella de la Maternitat de la Mare de Déu, neo-romànica dels anys '60 del segle XX, el Patronat Familiar de Subirats i, com a indrets d'interès natural, la propera font del Vidal o del Manar, i les Flandes dels Casots. També en aquesta zona es troba el jaciment paleontològic dels Casots, del miocè inferior (d'uns 17 milions d'anys d'antiguitat), un dels més importants d'Europa, i la Torre de Can Llopart, d'època medieval, element de defensa subsidiari del castell de Subirats.

A l'extrem nord-est del municipi hi ha el nucli del **Rebato**, anomenat també Can Vermell, un carrer de cases on destaca l'espai d'esbarjo amb la font, un dels més acollidors del municipi.

Can Rossell, situat al bell mig del municipi de Subirats, es formà al segle XIX al voltant de la masia de Can Rossell de la Costa, antigament coneguda amb el nom de Can Duran de la Muntanya, documentada ja al segle XV. Can Rossell és el nucli aglutinador de diverses masies disperses amb notable interès històric, com Can Vidal o Can Ros.

A ambdues bandes de la carretera N-340, entre Ordal i Cantallops trobem el nucli del **Pago**, nascut l'any 1803 a partir de la instal·lació d'una casa de cobrament de peatge de la carretera cap a Barcelona. El peatge començà a cobrar l'any 1805, en nom del rei, set quartos per cada matxo amb sella, i vint-i-set quartos per cada carro amb dos matxos. El pas de la carretera estava tancat per dues parets i una cadena de ferro, i deixà de funcionar l'any 1835. Actualment és un reduït grup de cases, a banda i banda de la carretera, al qual pertany també el proper carrer de Can Sala, al nord del nucli.

A l'extrem sud-oest del municipi, igualment a banda i banda de la N-340, es troba el nucli de **Cantallops**, esmentat ja l'any 991, amb una part amb un nombre major de cases corresponent al terme municipal d'Avinyonet i una altra, amb menys habitatges, corresponent a Subirats. Cal destacar, en aquest indret, la masia de Can Massana de la Casa Vella, del segle XVIII, i l'edifici de l'antiga Cotxeria, de l'any 1820, on s'aturaven les diligències que cobrien el trajecte entre Barcelona i València.

Can Massana de la Casa Vella

Al sector nord-oest del municipi trobem el nucli de **Can Batista**, nascut a partir de la masia Carbó de Puigfedó, al segle XIV. El nom ve d'un dels seus propietaris, que s'anomenava Jaume Carbó, dit lo Batista de la parròquia de Lavern o també Cases d'en Batista Carbó. Durant el segle XIX aquesta família eren aiguardenters, i el Sr. Jaume Carbó es va endeutar fins el punt que l'any 1801 devia 3000 lliures al convent dels trinitaris de Vilafranca. El seu fill Francesc Carbó va vendre la masia en forma de naus individuals, les quals tenien parts de l'antiga casa: una nau era la cuina, l'altra les cavallerisses, etc, per poder pagar els deutes. Així es va anar formant el nucli de Can Batista. Actualment és el carrer de la Verema de Can Batista.

Un altre indret d'aquesta zona és el de **Ca l'Avi**, al límit amb el terme municipal del Pla del Penedès. Es tracta d'un petit nucli format a partir d'un carrer principal amb cases unifamiliars entre mitgeres, amb alguns carrers secundaris adjacents. Sorgit al segle XIX durant l'auge del conreu vitícola penedesenc, el nom de Ca l'Avi prové del sobrenom d'un dels primers habitants del nucli.

Can Cartró és el nucli subiratenc situat a l'extrem nord-oest del municipi, gairebé tocant amb el límit municipal de Santa Fe del Penedès. Situat entre el Torrent dels Brivons i la Riera de Santa Fe, Can Cartró es formà a partir de la masia del mateix nom, documentada ja a finals del segle XV. Molt a prop, a l'altra banda del torrent, hom troba l'agregat del carrer Nou de Can Cartró i, al nord del nucli, els veïnats del carrer de Cal Pau Xic i el Corral del Mestre.

Al terme municipal de Subirats hi ha tres urbanitzacions, sorgides a finals de la dècada dels '60 del segle XX: la urbanització de la **Muntanya Rodona**, situada molt a prop de la N-340, entre Cantallops i el Pago, als peus del Cresta Bocs; la urbanització de **Can Rossell de la Costa**, al nord-oest del nucli de Can Rossell, del qual en pren el nom i els terrenys de la qual provenen de la segregació de les terres de les masies de Savall, la Bardera i l'antic Hostal de la Garsa i, per últim, la urbanització **Casablanca**, molt a prop de la carretera C-243b entre la Torre-ramona i Gelida. Es troba al vessant nord de la muntanya del Senyoret, on hi havia la masia de Cal Senyoret, ara totalment refeta. El nom "Casablanca", però, ve de la masoveria que hi ha al peu de la carretera cap a Gelida, ara un restaurant, a la qual pertanyien antigament els terrenys on hi ha la urbanització.

Escut de Subirats

Finalment cal fer un apunt sobre **l'escut** del municipi, la forma actual del qual data de l'any 1987. Es tracta d'un escut caironat, de sinople verd, un mont d'or movent de la punta, carregat de quatre pals de gules vermells i somat d'un castell obert de sable negre; per timbre, una corona mural de poble FLUVIÀ (1987).

2.5. ESTAT LEGAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI

El nivell de protecció legal del patrimoni a Subirats es manifesta en els següents elements patrimonials i figures legals:

- R-I-51-5721. Bé Cultural d'Interès Nacional (o BCIN). **Castell de Subirats**. En virtut del decret de castells, de 22.4.1949. (Fitxa 79)
- R-I-51-5722. BCIN. **Torre-ramona / Casa-Palau dels Gralla.** En virtut del decret de castells, de 22.4.1949. (Fitxa 97)
- R-I-51-5723. BCIN. **Torre de l'Ordal**. En virtut del decret de castells, de 22.4.1949. (Fitxa 23)

Torre d'Ordal

- Pla d'Espais d'Interès Natural (o PEIN). **Muntanyes d'Ordal**. Aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el 14 de desembre del 1992, és una configuració legal que té per objecte la delimitació i l'establiment de les mesures necessàries per a la protecció bàsica dels espais naturals, la conservació dels quals cal assegurar, d'acord amb els valors científics, ecològics, paisatgístics, culturals, socials, didàctics i recreatius que posseeixen. (Fitxa 234).
- **Refugi de fauna salvatge de Can Rialt**. En virtut de la Llei 3/88 de 4 de març. (Fitxa 236).
- R.22.9.1994. Espai de protecció arqueològica (o EPA). **Puig del Cocodril.** (Fitxa 9).

Cal citar en aquest punt que alguns dels elements patrimonials que han estar fitxats es troben dins de diversos inventaris: Carta Arqueològica del Servei d'Arqueologia de la

Generalitat i Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya -dins l'apartat de l'Alt Penedès- del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat. És important destacar cara a la planificació de la protecció de béns patrimonials, que aquests inventaris o catàlegs no suposen una protecció en si mateixos.

D'altra banda, el Pla General de d'Ordenació Municipal (PGOM) de Subirats de l'any 1987, que ara està essent revisat preveia la possibilitat de fer un Pla Especial i Catàleg d'edificis en les disposicions relacionades amb les normes de protecció dels béns culturals i naturals (art. 300). El text proposa en un annex una sèrie d'elements arquitectònics que haurien o podrien formar part del Catàleg:

- Capella de Sant Joan Sesrovires
- Església Parroquial de Sant Pau d'Ordal
- La Torre Ramona / Casa-palau dels Gralla.
- Can Parellada
- Can Guilera
- Can Rovira
- Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal
- Ateneu d'Ordal
- Torrota d'en Pasteres
- Torre de Can Pinya
- Torrota del Moro
- Pont sobre la riera de Sant Sebastià dels Gorgs
- Castell de Subirats
- Capella de Sant Pere de Subirats
- Capella de Sant Joan Salerm
- Església de Sant Pere de Lavern
- Torrota de Can Llopart
- Torre de la Guàrdia
- Can Ravella
- Capella de Sant Sebastià
- Cal Mata del Racó

- Can Ros
- Savall
- Can Massana
- Can Rigol
- Ca l'Olivella
- Cal Bas
- Cal Maristany
- Can Vendrell
- Molí d'en Coloma
- Torre del Telègraf d'Ordal

Tots ells han estat inclosos en aquest inventari de patrimoni.

Església de Sant Joan Sesrovires

2.6. ELS EQUIPAMENTS PATRIMONIALS.

No existeix a Subirats un equipament patrimonial destacat, si definim equipament patrimonial com el lloc on ens podem adreçar per a consultar o bé informar-nos sobre el patrimoni del municipi (arxius, museus o centres de divulgació públic).

- Cal mencionar l'anomenat Museu de l'Esperanto, un fons documental que podria ser únic en aquesta temàtica pel seu volum bibliogràfic i documental en general, a banda d'objectes diversos relacionats amb l'Esperanto, també hi ha alguna font interessant relacionat amb el municipi. És privat i no està obert al públic.

Museu de l'Esperanto, a Sant Pau d'Ordal

- Cal citar en aquest apartat l'arxiu municipal allotjat a l'ajuntament (fitxa 141) i l'arxiu parroquial d'Ordal (fitxa 252) que sempre són una referència per obtenir les informacions sobre els temes propis d'aquests equipaments.

2.7. ANÀLISI GLOBAL. VALORACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL I NATURAL DE SUBIRATS.

L'inventari de patrimoni ha recollit 260 elements patrimonials. A continuació descrivim de manera abreujada el resultat de l'inventari. Es relacionen les característiques més destacades dels béns patrimonials de cadascuna de les tipologies localitzades al municipi.

2.7.1. PATRIMONI IMMOBLE

Edificis: Sota aquesta tipologia s'han inventariat 59 elements. El caràcter eminentment agrícola del municipi, ha determinat que siguin les masies els edificis que quantitativament destaquen en aquest apartat. Es tracta, en la majoria dels casos, de cases pairals o masies isolades amb annexes agrícoles. Algunes d'elles daten de l'època medieval, però predominen les d'època moderna. Hi ha masies que havien estat importants fins i tot des del punt de vista polític i militar, per exemple exercint com a seu de la Universitat o antic Ajuntament (Can Martí de la Talaia, fitxa 176)**,** i per tant organitzant el municipi. Altres sense ser Universitat, van tenir un gran poder i van ser casa de senyors feudals que col·laboraren amb el poder del castell (*Can Llopart, fitxa 103).*

La tradició pairalística, lluny de desaparèixer amb l'entrada al món contemporani, al segle XVIII viu un nou impuls arran de la plantació i expansió del conreu de vinya i el comerç de vi. Moltes d'elles ens han arribat amb una quantitat d'elements relacionats amb la viticultura, signe de distinció d'aquest territori. Així, és habitual que aquestes masies tinguin dependències i màquines relacionades amb l'elaboració del vi: celler, cups, premses, trepitjadores i en general, eines relacionades amb l'economia vitivinícola. Algunes d'aquestes han arribat als nostres dies com elaboradors de vins i caves de renom a la comarca i fora d'aquesta, com Can Vendrell de la Codina (vins i caves Albet i Noya, fitxa 116), Can Llopart (Caves Llopart, fitxa 103), la Finca el Maset (vins i caves Massana Noya, fitxa 69), la masia Can Serra (Caves Castellroig, fitxa 67), o Cal Figueres (Caves Olivé-Batllori, fitxa 196). Totes aquestes masies atorguen al paisatge un marcat caràcter rural i tradicional lligat a la cultura del Vi.

Les masies i casals senyorials també tenen representació al municipi. El cas més destacable és, sens dubte, la Casa-Palau dels Gralla (fitxa 97), d'estil gòtico-renaixentista, coneguda popularment com a Torre-ramona, la qual dona nom al nucli de població homònim. La majoria d'aquests casals daten dels segles XIX – XX, tot i que en la major part dels casos són edificacions bastides al costat de masies més

antigues, com Can Parellada (fitxa 110), Cal Figueres (fitxa 196), o Can Massana de la Casa Vella (fitxa 253). Aquests edificis d'època contemporània estan influïts arquitectònicament per estils com el modernisme o el noucentisme i, en general, mostren el gust refinat dels seus propietaris.

La Torre-ramona

També als principal nuclis urbans del municipi s'han conservat algunes antigues masies, que van veure créixer al seu voltant noves cases i carrers. És el cas, per exemple, de Cal Guilera (fitxa 129) i Can Massana de la Plaça (fitxa 128) a Sant Pau d'Ordal, o Can Martí de la Talaia (fitxa 176) a Lavern. Aquests edificis defineixen els centres urbans amb caràcter clarament rural.

Alguns d'aquests edificis, que poden considerar referents històrics del municipi, han quedat envoltats per fàbriques i naus industrials a l'interior dels polígons que s'han bastit modernament al sector nord del municipi, com Can Bosch de Noia (fitxa 99) o el Molí de Can Guineu (fitxa 166), i d'altres s'han anat degradant fins a perdre gairebé tot vestigi de la seva estructura primitiva, com Can Sallent (fitxa 195).

Pel que fa a edificis relacionats amb l'Església, l'inventari de patrimoni de Subirats recull nou elements, incloent-hi el Centre Parroquial d'Ordal (fitxa 238) i sense computar l'església de Sant Pere del castell de Subirats, contemplada, juntament amb aquella fortalesa, com a conjunt arquitectònic. L'església de Sant Pau d'Ordal (fitxa 81), i les capelles de Sant Joan Salerm (fitxa 83) i Sant Joan Sesrovires (fitxa 82) conserven la seva primitiva estructura romànica, si bé es poden observar refaccions arquitectòniques posteriors que no sempre han respectat la seva estètica medieval. També d'origen romànic és l'església de Sant Pere de Lavern (fitxa 84), tot i que el temple actual és una reedificació feta a principis del segle XX, en estil neoromànic. D'estil barroc rural cal mencionar la capella de Sant Esteve d'Ordal, o de Can Ravella

(fitxa 85), privada, però que serví de parròquia al nucli d'Ordal abans de l'edificació de l'església parroquial de Sant Esteve (fitxa 173), una mostra notable d'arquitectura neogòtica. La resta de capelles i esglésies són d'època contemporània, com la capella de la Maternitat de la Mare de Déu dels Casots (fitxa 47), o la del Sant Crist d'Ordal (fitxa 90).

Cal fer esment de les torres del municipi, atalaies o defensives, cinc en total. Es tracta de la torre de Can Llopart, la torrota d'en Pasteres, la torre de Cal Pinya, la torre de la Guàrdia i la torre de l'Ordal (fitxes 22, 19, 20, 24 i 23 respectivament). La majoria són edificacions d'època medieval, les tres primeres subsidiàries del castell de Subirats en tant que elements de guaita. També d'època medieval és la torre de la Guàrdia, ubicada al turó del mateix nom prop de Sant Pau d'Ordal, d'origen ignot. Finalment, la torre d'Ordal és una edificació del segle XIX, tot i que sembla que al seu emplaçament hi hauria hagut una torre anterior, al segle XVII, en el context de la Guerra dels segadors. És un element singular, doncs la nova torre s'utilitzà com a telègraf òptic, especialment durant les Guerres Carlines.

Torre de Can Llopart

Per acabar aquest apartat mereix menció a part un edifici d'ús industrial de gran significació a Ordal. Es tracta de l'antic Forn de Vidre (fitxa 244), el qual dóna nom al barri homònim. Inaugurat l'any 1833, és un testimoni d'una activitat industrial que significà la forma de vida de molts ordalencs.

Conjunts arquitectònics: Entenem que el patrimoni immoble històric i artístic del municipi no ha de ser només un conjunt de d'edificis aïllats sinó, sobretot, un medi ambient singular que testimoniï la seva identitat històrica i cultural a través de la relació

dialèctica que es produeix entre tots els seus components. Aquesta és la realitat dels elements que han estat inventariats en aquest apartat.

Sota aquesta categoria s'han inventariat dotze béns; set són petits nuclis de cases o veïnats de pagesos establerts normalment a les terres d'una masia gran, a la qual pagaven censos. S'organitzen com a c*arrers*, apareguts arran de l'expansió agrícola i demogràfica que es va viure al Penedès al segle XVIII, arran de l'economia vitivinícola Rosselló (1986). Es poden citar, a tall d'exemple, el carrer de Ca l'Almirall, el de Sant Isidre, el de Can Sala o el de can Rovira (fitxes 37, 233, 45 i 43 respectivament). D'altres han estat l'origen d'un nucli de població més important, conjuntament amb la masia a la qual pagaven els censos. És el cas de carrer del Comte de Lavern (fitxa 250), a Lavern, els habitants del qual depenien de la masia de Can Martí de la Talaia.

També s'han contemplat com a conjunts arquitectònics els formats per una masia d'origen anterior a l'època contemporània, a on després s'ha construït un casal senyorial , annexes agrícoles i tancat tot plegat per un baluard. És el cas de Can Vendrell de la Codina, Can Parellada o Can Massana de la Casa Vella, ja esmentats anteriorment.

Però el conjunt arquitectònic més destacat, emblemàtic del municipi per excel·lència, és el format pel castell de Subirats i l'església de Sant Pere del Castell (fitxa 79). Catalogat com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), el castell de Subirats és el primer documentat al Penedès, concretament l'any 917, com a residència dels vescomtes de Barcelona Ermenard i Udalard. Resta íntimament lligat als orígens del municipi. L'església de Sant Pere del castell, també d'origen romànic, destaca no només pel seu indubtable interès històrico-artístic, sinó també pel fet de ser el Santuari de la Mare de Déu de la Font Santa, on es venera la imatge de la Verge de la Font Santa i on els subiratencs i subiratenques hi celebren diversos aplecs. És, històricament, el cor espiritual de Subirats.

Elements arquitectònics: 75 són els components d'aquesta categoria de patrimoni a Subirats.

Les barraques de pedra seca sumen el nombre més elevat dins d'aquesta tipologia, amb 51 elements. Aquest element molt comú en el passat al paisatge rural d'aquestes contrades -amb el component etnogràfic que això suposa-, és molt destacat al municipi.

Aquest inventari no ha recollit el 100 % de les barraques existents a Subirats, tasca aquesta que per la seva magnitud requeriria un inventari amb una metodologia pròpia i un plantejament exhaustiu de recollida de treball de camp, que no és assumible en el

marc d'aquest inventari. S'han recollit exemples de totes les tipologies de barraques i per tota la geografia del municipi. A l'apartat dels elements no fitxats hi ha una relació de les barraques que no han estat fitxades.

Es troben barraques escampades per la pràctica totalitat del terme, però és al sector de les Serres d'Ordal on es detecta la major concentració, degut al caràcter muntanyós del territori, on els camps de conreus quedaven més allunyats dels nuclis de població. Així, és freqüent trobar barraques emplaçades en antics marges de vinya ara abandonats, on el terreny ha estat guanyat novament per la vegetació i el bosc. Aquest abandonament de les terres ha provocat que l'estat de moltes d'aquestes construccions tradicionals es trobi en una avançada fase de deteriorament. També s'han detectat barraques en perfecte estat de conservació, especialment les ubicades prop de camps de conreu; algunes encara es fan servir per a la seva funció primigènia, això és, per a guardar els estris del camp i com a aixopluc per als pagesos. D'altres resten enmig dels camps sense tenir cap ús però conservades pels propietaris de les terres on es troben.

Barraca de pedra seca

Solen ser edificacions de pedra sense cap mena de material d'unió, de planta circular i sostre de falsa volta. Cal fer menció aquí, de la barraca de Cal Rebaixí (fitxa 223), al Fondo dels Vidriers, la única de planta quadrada de tot el terme de Subirats, característica que la fa singular.

L'elaboració de calç amb les tècniques tradicionals queda patent en les restes de sis forns localitzats: els forns del Pago I i II, el forn de calç d'en Massana, el forn situat prop de can Bou, el forn el Pollet i el forn de Cal Fèlix (fitxes 240, 241, 237, 177, 142 i 239, respectivament). Tot i estar en runes, permeten interpretar encara la utilització d'aquestes curioses estructures. Especialment rellevant és el forn de calç de Cal Fèlix, que es troba en millor estat que els anteriors i és d'una tipologia constructiva menys

freqüent. Presenta dues boques d'alimentació amb els arcs construïts amb carreus de pedra vermella, ubicades a la paret davantera més gran dels forns de calç. La seva conservació representaria una oportunitat única des del punt de vista pedagògic d'explicar el procés d'elaboració de la calç.

Durant el treball de camp s'han detectat també les restes de quatre corrals, estructures de caire rural aixecades en pedra destinades a guardar el bestiar, de les quals malauradament no es conserven cap notícia històrica. Es tracta dels corrals del Bosc, del Fondo del Peró, de Can Ravella i d'en Massana (fitxes 254, 255, 208 i 88).

Un altre element arquitectònic que recull l'inventari són les creus monumentals, set en total. Aquestes creus tenen una significació diversa, ja sigui com a creu de terme –és el cas de la Creu Trencada (fitxa 96), o la Creu d'Ordal (fitxa91)-, com a creu religiosa -Creu del castell de Subirats (fitxa 80)-, com a monument commemoratiu –la Creu de la Missió, a Ordal (fitxa 95)-, o com a fita d'un terreny –Creu del Pago (fitxa 92), Creu del Maset (fitxa 94) o Creu de Sant Isidre (fitxa 93)-.

Dins d'aquest apartat s'han contemplat també sis fonts que, tot i canalitzar surgències d'aigües subterrànies, estan fetes d'obra; no són per tant zones d'interès natural. Ubicades lluny de nuclis de població, tampoc entren a la categoria d'elements urbans. Algunes d'aquestes fonts tenen un marcat caràcter simbòlic i/o religiós: cal destacar aquí la Nova Font Santa (fitxa 56), al recinte del santuari homònim; o la font de la Capella (fitxa29), al barri d'Ordal que porta el mateix nom.

Finalment cal fer esment d'un element arquitectònic singular, que és, juntament amb el Forn de Vidre d'Ordal i els forns de calç, un dels pocs testimonis d'una activitat industrial no vinculada a la viticultura. Es tracta de la xemeneia de la bòbila de Can Rossell (fitxa 86). La xemeneia és l'únic element d'aquest conjunt fabril que conserva la seva estructura arquitectònica en bon estat. La resta de la bòbila està pràcticament enrunada i ocupa un àrea d'interès natural i paleontològic.

Jaciments arqueològics: Es tracta d'un municipi amb un nombre jaciments elevat; destaca la gran diversitat de troballes realitzades, la diferència cronològica, el diferent estat de conservació i l'enorme dispersió que presenten els jaciments en el territori.

Localitzats els jaciments en un mapa topogràfic de Subirats, s'observa que la majoria generen punts patrimonials; quan s'ha aplicat el radi d'influència virtual al jaciment l'anell que es genera no es solapa amb el de cap altre jaciment, a causa de la dispersió entre jaciments. FERRAN (2005)

La distribució dels jaciments arqueològics està fortament condicionada per l'orografia del territori.

Els jaciments localitzats al municipi són vint, tenint en compte que el jaciment d'Els Casots (fitxa 7) és paleontològic, no arqueològic. No és l'únic jaciment d'aquestes característiques, però sí és l'únic que està en estudi actualment, per part de l'Institut Paleontològic Miquel Crusafont de Sabadell. Amb més de 40 nivells fossilífers documentats fins ara, el dels Casots és el jaciment paleontològic europeu amb la seqüència temporal millor representada per al Miocè Inferior (ca. 18.000.000 d'anys). La fauna conservada presenta un òptim estat de conservació (cranis, esquelets complets, etc.) Entre els fòssils documentats destaquen les restes de rinoceronts, girafes, cocodrils, carnívors, artiodàctils, peixos, tortugues, proboscidis (mastodonts i dinoteris), microfauna (rossegadors, insectívors, quiròpters), vegetals (fulles, fruits, troncs), etc. El jaciment dels Casots està declarat BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) per la Generalitat de Catalunya.

Estat actual del jaciment paleontològic dels Casots

Com ja hem dit, a Subirats s'han detectat altres jaciments paleontològics, que resten a la tipologia "Zones d'interès natural" (veure apartat corresponent), i no han estat objecte d'excavacions arqueològiques.

Tots els jaciments arqueològics fitxats a l'inventari apareixen identificats a la Carta Arqueològica elaborada pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya CEBRIÀ, RIBÉ, SENABRE (1991) excepte el de Can Bosch d'Anoia. La raó de la no inclusió en l'inventari es deu a que es tracta de tres monedes d'època antiga totalment

descontextualitzades, ja que s'ignora la seva procedència original. Per això hem preferit tractar el tema a la fitxa n. 99 de l'edifici de Can Bosch d'Anoia.

La majoria de jaciments documentats s'adscriuen a una cronologia d'època antiga, especialment al món iber i al romà, tot i que també hi ha importants casos d'elements arqueològics medievals contemplats a la Carta Arqueològica, que en el present inventari han estat fitxat com a edificis o fins i tot com a conjunts arquitectònics. Tal és el cas de la Torre de Can Llopart, la Torrota d'en Pasteres, la Torrota de Can Pinya o el mateix castell de Subirats (fitxes 22, 19, 20 i 79).

Obra civil: dotze carrerades han estat recollides en aquest apartat tipològic. Per carrerades entenem els camins ramaders centenaris per on els ramats feien la transhumància des dels Pirineus i altres muntanyes fins a la terra baixa o la marina i on els ramats tenien el dret de pas. Aquests camins públics són de la comunitat autònoma i estan protegits per la llei 3/1995 de 23 de març, de vies pecuàries. Tot i que tipològicament s'hagin de recollir en aquest àmbit, destaca el component natural d'aquest element. Si bé són el producte de l'actuació humana, en alguns casos les carrerades han acabat convertint-se en passadissos verds amb un valor natural realment important. En altres ocasions l'antropització ha actuat sense tenir en compte el bé, i així és com trobem algunes carrerades parcialment asfaltades, ja que en diversos casos el seu traçat coincideix amb el d'una carretera.

Menció a part mereix un camí històric, la Via Augusta (fitxa 160). És la via romana més llarga de tota la Península Ibèrica, amb un recorregut aproximat de 1.500 km des dels Pirineus fins a Cadis. El tram que transcorre per Subirats entra des del terme del Pla del Penedès pels camps de vinya de la zona d'Els Garrofers, i va fins la zona del polígon industrial de Can Bosc, des d'on s'endinsa al terme de Gelida. El seu traçat serpenteja entre els termes municipals del Pla, Subirats i Sant Sadurní d'Anoia. Algun dels seus trams per Subirats coincideixen amb d'altres carrerades, com la de Martorell (fitxa 121).

La Via Augusta, al seu pas pel nucli de Can Cartró.

2.7.2. PATRIMONI MOBLE

Elements urbans: Les fonts urbanes representen un subgrup destacat dins d'aquesta tipologia. De les tretze fonts localitzades que es reparteixen per tots els nuclis de Subirats, vuit estan construïdes d'una manera similar, amb un escacat de rajoles blanques i blaves, i moltes d'elles amb l'emblema de l'escut de Subirats. Constitueixen uns espais urbans amb un cert ordre estilístic, alhora que reforcen la identitat municipal.

Font de Can Batista

Els altres elements fitxats en aquest apartat tipològic han estat les escultures situades a les places de dos dels nuclis de població més grans del municipi. Pertany a aquest grup l'escultura de la Plaça del Centre, a Lavern, i la de la Plaça Subirats, a Sant Pau d'Ordal (fitxes 175 i 66). Aquestes escultures, realitzades en fusta, són obra de diversos artistes que van participar en els diferents Simpòsiums d'Escultura de l'Alt Penedès, celebrats a Vilafranca des de l'any 2003. A Subirats hi ha una altra d'aquestes escultures que no es troba a la via pública, sinó al Saló de Plens de l'Ajuntament (fitxa 34), raó per la qual ha estat recollida a la tipologia d'objecte.

Objectes: sis elements estan recollits a l'inventari sota aquesta tipologia. Tot i que numèricament es tracta de poques peces, la seva naturalesa és força diversa. Així, es documenten dues piques baptismals d'època romànica (la de l'església de Sant Pau d'Ordal i la de Sant Pere de Lavern; fitxes 55 i 48); un sarcòfag també medieval, a l'església de Sant Pau d'Ordal (fitxa 50); un mil·liari d'època antiga reutilitzat com a sepultura a l'Edat Mitjana (fitxa 74), o l'estendard conservat al monestir de Santa Isabel, que representa la figura de Crist crucificat i que segons la tradició es podria tractar del penó d'un buc de guerra que participà a la batalla de Lepant, al segle XVI (fitxa 54). Cal no oblidar, per últim, l'escultura del Saló de Plens de l'Ajuntament, anteriorment esmentada (fitxa 34).

Col·leccions: a l'inventari de patrimoni de Subirats s'han identificat cinc col·leccions, algunes amb un valor etnogràfic rellevant i altres amb una coherència tipològica i/o d'especialitat. Cadascuna d'elles tracta una temàtica diferent de les demés, factor que afegeix el valor de la diversitat al corpus inventariat. La col·lecció d'eines vitícoles de Caves Castellroig (fitxa 245) palesa la voluntat, per part dels seus propietaris, de donar a conèixer el valuós patrimoni heretat de generacions dedicades a l'elaboració del vi, alhora que intenta promoure l'enoturisme. Amb tot, aquests tipus de col·lecció – tot i que no sempre amb un fons tan important pel que fa al nombre i qualitat de les peces- són força freqüents.

També la col·lecció d'objectes antics de la vida quotidiana i litúrgica de la parròquia d'Ordal (fitxa 251) presenta una interessant varietat d'objectes representatius de la vida eclesiàstica, però també de les activitats quotidianes a Ordal.

L'existència de la col·lecció arqueològica i paleontològica de Joan Esteve (fitxa 171) recull un nombre de peces important que venen a confirmar la riquesa dels afloraments paleontològics que hi ha al terme de Subirats, així com els jaciments arqueològics, dels quals ja n'hem parlat anteriorment.

Són dues les col·leccions singulars que s'han detectat en el decurs del treball de camp que mereixen una consideració especial. En primer lloc, el Museu de l'Esperanto (Fitxa 127), únic a tot l'estat espanyol, que si bé no disposa de les condicions legals per a ser reconegut oficialment com a museu pròpiament dit, la seva originalitat temàtica i el nombre d'items que la componen la converteixen en un element patrimonial singular d'un gran valor documental en la seva temàtica.

Col·lecció de ràdios de Ferran Planas

Finalment destaca, per la temàtica específica, la col·lecció de ràdios de Ferran Planas (fitxa 231), de Lavern. Es tracta d'un conjunt d'uns 50 elements. Els aparells que

integren aquesta col·lecció són peces difícils de trobar per ser altament especialitzats. La col·lecció, que el seu propietari ha anat confeccionant al llarg dels darrers vint anys, no està tancada i el seu propietari es mostra receptiu a atendre propostes relacionades amb la seva exhibició.

2.7.3. PATRIMONI DOCUMENTAL

Fons documental: sota aquesta tipologia s'han inventariat dos arxius: el Municipal i el de la parròquia d'Ordal (fitxes 141 i 252). El primer destaca perquè recull documents des de l'any 1870. A part de la informació pròpia de l'ajuntament, aquest arxiu recull informació del jutjat de pau i fins i tot hi ha documents d'altres municipis de la comarca. Aquests fets converteixen l'arxiu en una font interessant, ja que els documents que alberga són de gran interès per afrontar estudis des de diferents disciplines.

Pel que fa a l'arxiu parroquial s'ha de destacar el volum de documents que alberga. La majoria són llibres relacionats evidentment amb l'església: llibres de baptisme, casaments, defuncions..., però també altres documents que no han estat estudiats ni catalogats, motiu que impedeix saber de què tipus de documents es tracta, com ara pergamins difícilment llegibles pel seu estat.

2.7.4. PATRIMONI IMMATERIAL

Manifestacions festives: tots els nuclis de Subirats tenen Festa Major pròpia. Al present inventari s'han fitxat, però, les festes majors dels dos nuclis més importants de Subirats, això és Sant Pau d'Ordal i Ordal (fitxes 42 i 156). Són les manifestacions que aglutinen pràcticament tots els elements del folklore i les tradicions populars del municipi. També la festa major de Lavern (fitxa 155) ha estat recollida a l'inventari, doncs destaca per la creació de balls i figures folklòriques equiparables a les dels nuclis ja mencionats, si bé cal dir que en conjunt es tracta d'una festa més moderna.

A banda de les festes majors existeixen a Subirats dues manifestacions festives de gran tradició: l'Aplec del Pa i l'Empenta i de la Font Santa (fitxa 142), que es celebra al castell de Subirats, i la Festa de l'Arbre (fitxa 192), a Ordal.

Tradició oral: en aquesta tipologia s'han recollit sis elements que pel seu coneixement popular són destacables. Es tracta de sis llegendes que es podrien separar per la seva temàtica. El caràcter de marca o frontera que tenia Subirats a l'Edat Mitjana fa que en dues d'aquestes històries els castells, reals o imaginaris, en siguin els protagonistes.

És el cas de la llegenda del castell de Subirats i la llegenda del senyor del castell d'Ordal (fitxes 134 i 135).

La llegenda de la reina de Cantallops (fitxa 132) explica el sentit llegendari del topònim de Cantallops.

També s'ha documentat una llegenda que tracta la temàtica dels bandolers, a partir de la vida de Joan Vives, anomenat "el Morrut d'Ordal", un bandoler històric que assaltava els vianants que passavan pel camí de Barcelona a Tarragona des dels seus amagatalls a les Serres d'Ordal (fitxa 133).

Finalment hi ha dues llegendes de caire pietós: la llegenda de Sant Serapi (fitxa 148), molt venerat a Sant Pau d'Ordal, i la llegenda de la Font Santa (fitxa 136), que tracta de les propietats miraculoses de l'aigua d'aquesta font, situada als peus del castell de Subirats, i de la vinculació que té amb la Mare de Déu trobada en aquell indret.

Música i dansa: componen aquest apartat cinc elements patrimonials. El Ball de la Cuca dels Segadors (fitxa 143), perdut en el temps i recollit pel Costumari Català de J. Amades (Amades, 1936), estava relacionat amb el calendari agrari, ja que es ballava al juny, amb motiu de la collita dels cereals.

Tres goigs dedicats a les advocacions religioses locals (fitxes 145, 146 i 147), així com el Ball Pla (fitxa 144), actualment desaparegut a Subirats, completen la tipologia de música i dansa.

Costumari: s'han inventariat cinc elements. Dos d'ells tenen a veure amb la fertilitat femenina: les parteres i les dones estèrils (fitxes 154 i 149). Les Botigues de Blat (fitxa 153), ara desaparegudes, servien, des del segle XVII, per a pal·liar la fam de la població provocada pels conflictes bèl·lics. Tot i que avui també ha desaparegut, l'inventari recull igualment el costum propi dels casaments que hi havia a Ordal (fitxa 151).

Finalment, cal agrair a un testimoni oral, la Sra. Adela Cercera Ferrer, la informació facilitada sobre una sèrie de costums hi ha hagut al nucli dels Casots durant el segle XX (fitxa 232).

2.7.5. PATRIMONI NATURAL

Zones d'interès natural: Els quasi 56 quilòmetres quadrats d'extensió municipal de Subirats han permès inventariar vint-i-nou zones d'interès natural, catorze d'elles, fonts o surgències d'aigües naturals. Cal destacar negativament el fet que en moltes de les fonts inventariades no raja aigua tot l'any i que algunes estan en procés de perdre's definitivament. També és negatiu el fet que un nombre molt important de fonts (veure apartat dedicat als elements no fitxats) referenciades bibliogràficament o mitjançant fonts orals, no han pogut ser inventariades perquè avui ja no existeixen.

Pel que fa la importància en extensió dins del municipi i pels seus valors naturals, cal referir-se a les Muntanyes d'Ordal (fitxa 228) protegides per la figura del PEIN, el Refugi de fauna salvatge de Can Rialt (fitxa 236) i de les Serres de les Planes, Crestabocs i Riés (fitxa 39) que posseeixen les característiques biogegràfiques i litològiques pròpies del Parc Natural del Garraf.

Serres de les Planes, Crestabocs i Riés

També cal esmentar en aquest apartat els jaciments paleontològics que no han estat objecte d'excavacions sistemàtiques. Se'n documenten nou, i participen de les mateixes característiques geomorfològiques, que el jaciment ja citat d'Els Casots. La seva cronologia pertany, com aquest, al Miocè (fa uns 22 milions d'anys). Es tracta dels jaciments paleontològics de la Garrofa, del Barranc de Sant Pau d'Ordal, de Can Rossell, de Can Sala, de Can Lleó, de Sant Sebastià dels Gorgs 1, de Sant Sebastià dels Gorgs 2, de Lavern, de Can Maristany, (fitxes 44, 200, 203, 210, 256, 257, 258, 259, 260 respectivament).

Espècimens botànics singulars: aquesta tipologia la configuren dos elements. El primer és el Pi de la Salada (fitxa 52), un exemplar de pi blanc amb una alçada

considerable, d'entre 15 i 20 metres i conegut per la població. El segon espècimen destacat és l'Alzina de Can Ros (fitxa 130). Tot i que actualment està morta, s'ha inclòs a l'inventari per la raó de tractar-se de l'únic exemplar que ha estat catalogat com a arbre monumental en tot el municipi, a més de ser un dels arbres més destacats de tota la comarca (LLORAC, 1988). A banda, els seu nom és una referència gairebé convertida en topònim per la població.

2.7.6. RESUM GRÀFIC

Per concloure l'anàlisi global assenyalem a continuació alguns dels resultats més destacats mitjançant algunes gràfiques.

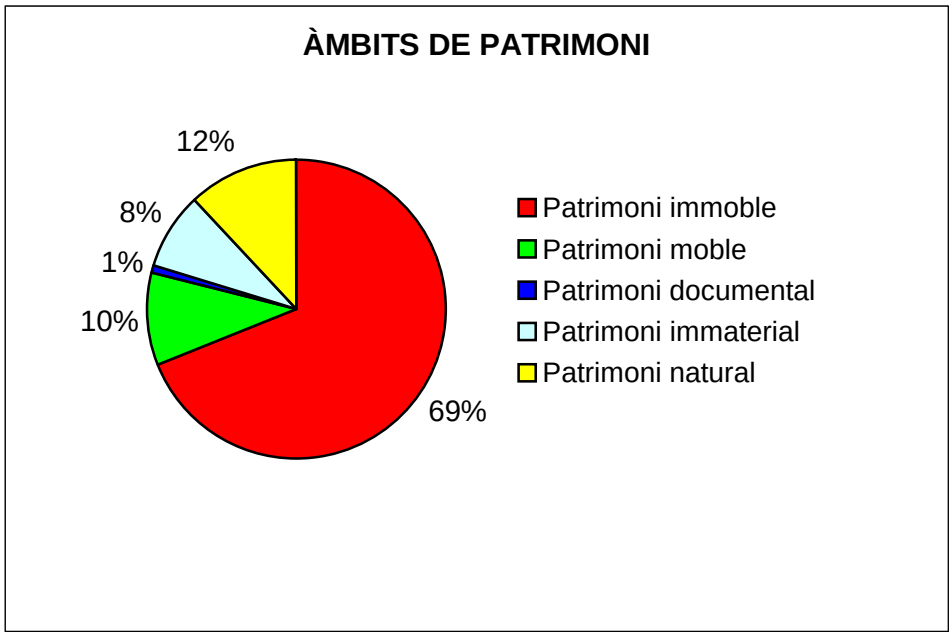

En aquesta primera gràfica podem observar que la gran majoria d'elements patrimonials fitxats corresponen a l'àmbit del patrimoni immoble. Els àmbits de patrimoni moble i patrimoni natural resten equiparats en segon lloc. Aquests tres àmbits representen el 91 % del total dels elements. No és d'estranyar que aquests tres àmbits siguin els dominants. L'abundància d'edificis i d'elements arquitectònics dispersos com són les masies, les barraques de vinya, les fonts i els forns de calç trobats al municipi formen el conjunt d'elements més significatius. Amb tot, el fet que la majoria de la població es concentri en nuclis urbans fa que el patrimoni moble, especialment les fonts instal·lades a la via pública, tinguin un important paper quantitatiu en aquesta gràfica.

D'altra banda, la geografia del municipi determina també una important presència d'espais d'interès natural. En aquest sentit cal recordar que la gran extensió ocupada per les Muntanyes d'Ordal formen part del PEIN.

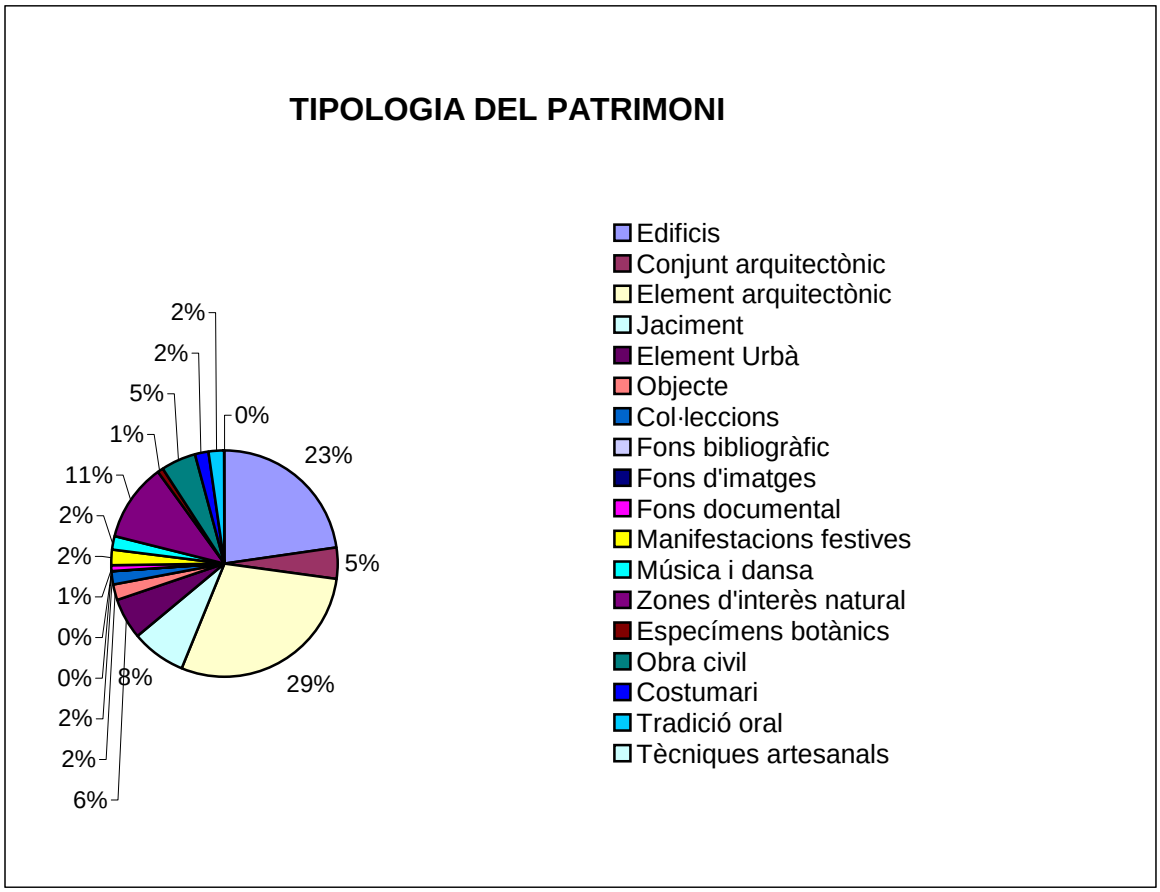

La gràfica superior ens mostra que els elements patrimonials s'engloben majoritàriament dins de dos tipologies: els elements arquitectònics, amb un 29%, seguit dels edificis, amb un 23%. Les dues tipologies sumen el 52% del patrimoni del municipi que ha estat inventariat. Les zones d'interès natural (11%), jaciments (8%), elements urbans (6%) i conjunts arquitectònics (5%) són les categories que seguirien en quant a presència destacada. Si les sumem obtenim que representen el 30% del patrimoni inventariat. Observem així que el 82% dels elements estan englobats en tan sols sis de les quinze tipologies patrimonials detectades a Subirats.

A la vista de les dues primeres gràfiques presentades és fàcil concloure que el patrimoni immoble de Subirats presenta un potencial destacat a l'hora de convertir-se en un atractiu del que es puguin planificar accions que tinguin per objectiu obtenir un rendiment econòmic i social.

Cal no oblidar, la gran extensió territorial que ocupen els espais naturals del municipi, on es troben també la major part dels elements arquitectònics dispersos: construccions tradicionals de pedra seca, com les barraques de vinya, els corrals, forns de calç, etc. En aquest sentit cal valorar positivament la iniciativa, ja esmentada anteriorment, realitzada pel Patronat de Turisme de Subirats, basada en el disseny d'unes rutes

vitícoles pel municipi. D'aquesta manera, aquests elements que formen part de la riquesa patrimonial del municipi es poden convertir en un interessant recurs turístic i cultural.

Cal tenir en compte dos factors que són importants a l'hora de valorar el patrimoni i l'ús que se'n pugui fer. En primer lloc, la titularitat, o propietat de l'element o de l'espai en que s'ubica. Per això mostrem la següent gràfica:

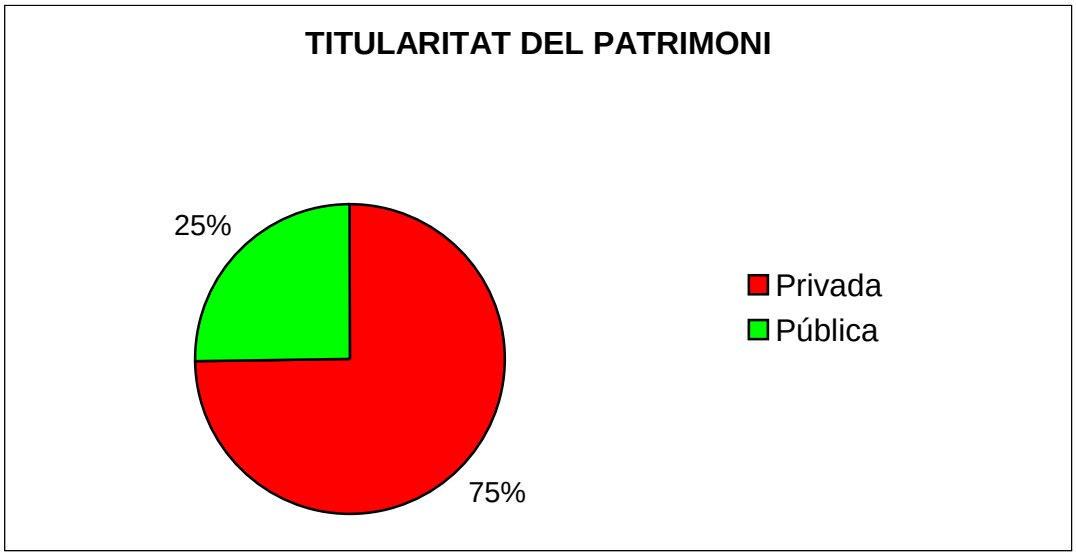

En aquesta gràfica s'observa que la majoria d'elements són de titularitat privada, presentant els que tenen titularitat pública un resultat quantitatiu significativament allunyat dels primers. Que el 75% dels elements siguin de titularitat privada, és una dada significativa per plantejar-se possibles acords i/o col·laboracions conjuntes entre l'Ajuntament i els propietaris sobre l'aprofitament d'aquests elements en l'àmbit del desenvolupament cultural municipal.

Amb tot, ja hi ha propietaris que han endegat projectes de dinamització del patrimoni del qual en són dipositaris. És el cas de la propietat de Can Serra, seu de les Caves Castellroig, que veu en la seva col·lecció d'eines vitícoles un valuós actiu que va més enllà de l'activitat econòmica a la qual es dedica.

Elements com els jaciments arqueològics o les zones d'interès natural es troben en propietats privades, però cal tenir en compte que l'actuació sobre aquests béns està regulada per una legislació que defineix els drets i deures d'aquests propietaris.

Igualment cal destacar que els elements arquitectònics com les barraques de vinya i els forns de calç són propietat de particulars, tot i presentar-se en moltes ocasions en estat d'abandonament o en condicions de conservació inadequades.

Juntament amb la titularitat, l'estat de conservació és fonamental per a poder elaborar un pla de viabilitat per l'aprofitament dels recursos patrimonials.

En aquest punt cal esmentar que les tradicions orals i el patrimoni immaterial en general, no són susceptibles d'entrar en valoració d'estat de conservació. Per això a la gràfica no s'ha comptabilitzat aquesta tipologia.

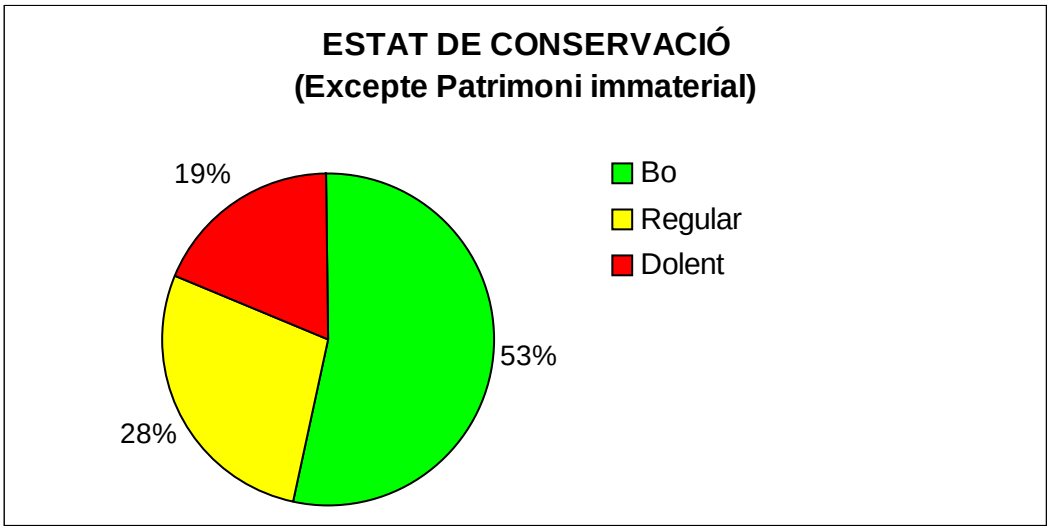

El 53% del total d'elements es troben en un estat de conservació bo, mentre que el 28% està en estat regular i tan sols el 19% resten en un estat dolent o molt dolent. Això ens indica que hi ha molts dels elements fitxats que es poden aprofitar i que no estan irreversiblement danyats. Ara bé, aquests percentatges, lluny d'incitar a una posició acomodatícia, haurien de servir per orientar els esforços en reflexió i recursos que evitin que els elements ara considerats en la categoria de conservació regular o bo passin a engrandir el grup dels considerats dolents. Resulta evident assenyalar que el temps és un factor vital per tal d'aturar el deteriorament de la manera més eficaç possible. La conservació preventiva i les tasques de restauració s'han de tenir en compte si no es volen perdre irremissiblement.

Si es tracta particularment les categories d'edifici i conjunts arquitectònics, tipologies que per la seva entitat tenen una gran presència física en el paisatge, veiem que la seva distribució pel municipi ens indica una àmplia dispersió enfront dels elements localitzats dins els nuclis urbans.

En aquesta gràfica no s'han inclòs els béns que pertanyen a la tipologia d'elements arquitectònics, ja que es tracta de construccions que es troben sempre disperses.

D'aquests, les barraques de vinya tenen un predomini quantitatiu evident per sobre dels forns de calç, les fonts d'obra o les creus de terme i commemoratives.

(Gràfica amb nombres absoluts, no %)

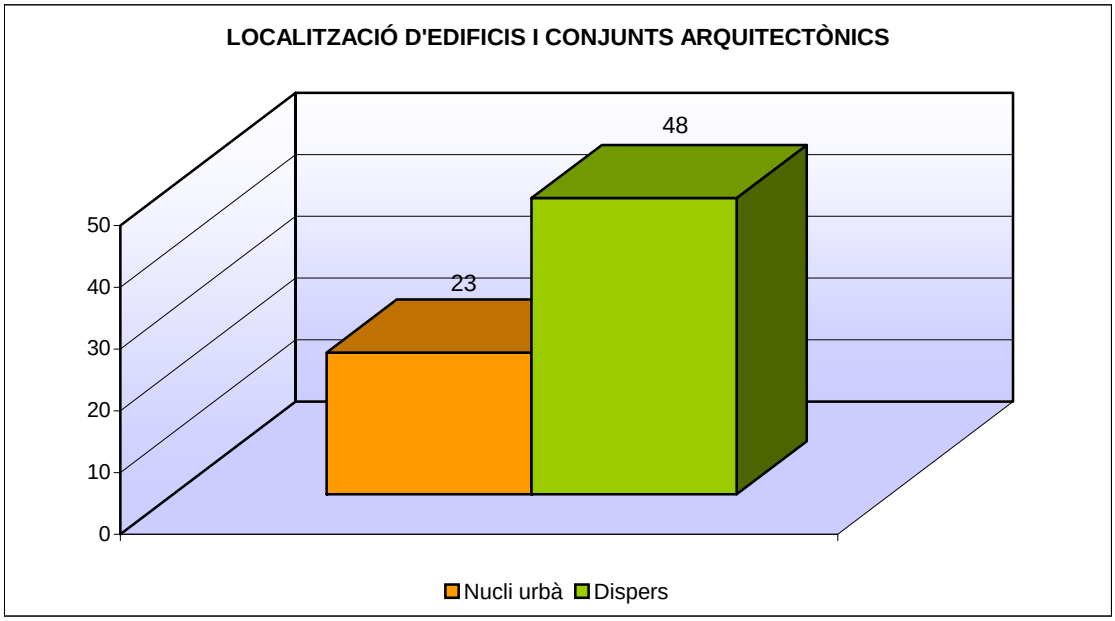

Inventari del Patrimoni Cultural

LLISTAT PER ORDENACIÓ NUMÈRICA

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
1	Voltants de la Cova Miserachs/Cova Miserachs	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
2	Can Gustems/Horts del Pou de Glaç	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
3	Turó del Pujol/Bosc de Savall	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
4	Cova l'Avenc/L'Avenc	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
5	Pont de Ca l'Artigues	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
6	Cal Bitxo	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
7	Els Casots	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
8	Balmes de la Bardera	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
9	Pujol d'en Figueres/Puig del Cocodril	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
10	Coves de Can Ros/Coves del Torrent del Gavatx	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
11	La Bardera	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
12	Vinya de Dalt/Torre-ramona	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
13	El Pago	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
14	Pujolet de l'Escuder/Pujolet de Ca l'Escuder	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
15	Les Cases d'en Rossell/Can Rossell	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
16	Can Bas-1/La Plana	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
17	Can Bas-2/La Campana/Cal Ribes	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
18	La Foradada/Pas de Piles nº50	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
19	Torrota d'en Pasteres/Torrota de Cal Pasteres	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
20	Torrota de Can Pinya/Torre de Cal Pinya	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
21	Torrota del Moro/Torre del Moro/Torrassa de Ca l'Almirall	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
22	Torre de Can Llopart/Torrota de Can Llopart	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
23	Torre de l'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
24	Torre de la Guàrdia	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
25	Barraca E-03 / LA-03	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
26	Font del Rebato	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
27	La Font Santa	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
28	Font del Manar	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
29	Font de la Capella	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
30	Font del Maset d'en Lleó	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
31	Font de Ca l'Olivella	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
32	Molí de Cal Terra	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
33	Font de la Salada	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
34	Escultura del Saló de Plens de l'Ajuntament de Subirats	2.2	Patrimoni moble	Objecte
35	Font de Can Julià	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
36	Font de Can Rossell	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
37	Carrer i masia de Ca l'Almirall	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
38	Font de Can Catasús	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
39	Serres de les Planes, Crestabocs i Riés	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
40	Barraca A13 / Barraca de Cal Mariano	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
41	Carrer de la Font	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
42	Festa Major de Sant Pau d'Ordal	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
43	Carrer de Can Rovira	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
44	Jaciment paleontològic de la Garrofa	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
45	Carrer de Can Sala	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
46	Carrer nou de Can Cartró	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
47	Capella de la Maternitat de la Mare de Déu dels Casots	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
48	Pica baptismal de l'església de Sant Pere de Lavern	2.2	Patrimoni moble	Objecte
49	Font dels Canons	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
50	Sarcòfag de l'església de Sant Pau d'Ordal	2.2	Patrimoni moble	Objecte
51	La Foradada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
52	Pi de la Salada	5.2	Patrimoni natural	Especimens botànics
53	Cal Fermí Font	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
54	Estendard del Sant Crist de Lepant	2.2	Patrimoni moble	Objecte
55	Pica baptismal de l'església de Sant Pau d'Ordal	2.2	Patrimoni moble	Objecte
56	La Nova Font Santa	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
57	Font de la Plaça Subirats	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
58	Font del Capellades	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
59	La Font	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
60	Font del Bassot de Lavern	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
61	Font de Cal Savall	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
62	Font del Clot del Sabater	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
63	Font del Clot de Dalt del Sabater	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
64	Font del Pèlag de Can Bou	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
65	Font de Can Bou	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
66	Escultura de la Plaça Subirats	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
67	Can Serra (Caves Castellroig)	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
68	Font Brollador de Sant Pere de Lavern	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
69	Maset d'en Lleó	1.1	Patrimoni immoble	Edifici

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
70	Centre Recreatiu de Can Rossell	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
71	Font Brollador de la Bassa de Can Julià	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
72	Font d'Ordal	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
73	Font de Lavern	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
74	Mil·liari romà/sarcòfag del Santuari de la Mare de Déu de la	2.2	Patrimoni moble	Objecte
75	Font de Ca l'Avi	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
76	Font dels Casots	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
77	Font del Pago	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
78	Font de Can Batista	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
79	Castell de Subirats i església de Sant Pere del Castell de	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
80	Creu del castell de Subirats	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
81	Església de Sant Pau d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
82	Sant Joan Sesrovires	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
83	Sant Joan Salerm	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
84	Sant Pere de Lavern	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
85	Capella de Sant Sebastià d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
86	Xemeneia de la bòbila de Can Rossell	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
87	Barraca de la Guàrdia	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
88	Corral d'en Massana	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
89	Can Bou	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
90	Capella del Sant Crist d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
91	Creu del Port d'Ordal	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
92	Creu del Pago	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
93	Creu de Sant Isidre	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
94	Creu del Maset d'en Lleó	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
95	Creu de la Missió d'Ordal	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
96	La Creu Trencada	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
97	La Torre-ramona	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
98	La Bardera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
99	Can Bosch de Noia	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
100	Molí de Can Bosc d'Anoia/Molí d'en Bosch	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
101	Molí d'en Coloma	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
102	Ca l'Escuder	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
103	Can Llopart de la Costa	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
104	Can Maristany	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
105	Can Massana de la Casa Vella	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
106	Barraca entre E-03 i E-05	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
107	Can Mata del Racó	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
108	Can Milà de la Roca	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
109	Can l'Olivella	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
110	Can Parellada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
111	Can Ravella	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
112	Can Ros	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
113	Can Rovira de la Serra	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
114	Can Rigol	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
115	Savall	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
116	Can Vendrell de la Codina	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
117	Can Vidal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
118	Carrerada de la Creu d'Ordal	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
119	Carrerada del corral de la Roca	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
120	Carrerada de Can Castellví a Sant Sadurní d'Anoia	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
121	Carrerada de Martorell	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
122	Carrerada des del Carrer de Cal Rossell (El Pla del Penedès)	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
123	Carrerada de la costa de Sant Pau	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
124	Cal Gallego	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
125	Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
126	Ateneu Ordalenc	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
127	Museu de l'Esperanto	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
128	Can Massana de la Plaça	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
129	Cal Guilera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
130	Alzina de Can Ros	5.2	Patrimoni natural	Especimens botànics
131	Flandes dels Casots	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
132	Llegenda de la reina de Cantallops	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
133	Llegenda del Morrut d'Ordal	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
134	Llegenda del Castell de Subirats	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
135	Llegenda del senyor del castell d'Ordal	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
136	Llegenda de la Font Santa / Tradició oral sobre la Mare de	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
137	Les parets antigues / Pont o resclosa sobre la riera de Sant	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
138	Can Bas	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
139	Masia i molí de la Salada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
140	Can Julià	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
141	Arxiu Municipal	3.2	Patrimoni documental	Fons documental

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
142	Aplec del Pa i l'Empenta i de la Font Santa	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
143	Ball de la cuca dels segadors	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
144	Ball Pla	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
145	Goigs en lloança de Sant Esteve	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
146	Goig en lloança del gloriós màrtir Sant Serafí	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
147	Goigs a llaor de la Mare de Déu de la Font Santa	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
148	Llegenda de Sant Serapi (Sant Pau d'Ordal)	4.3	Patrimoni immaterial	Tradicció oral
149	Les dones estèrils	4.5	Patrimoni immaterial	Costumari
150	El Pujol	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
151	Els casaments a Ordal	4.5	Patrimoni immaterial	Costumari
152	Xatonada de Can Cartró	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
153	Les Botigues de Blat	4.5	Patrimoni immaterial	Costumari
154	Les parteres	4.5	Patrimoni immaterial	Costumari
155	Festa Major de Lavern	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
156	Festa Major d'Ordal	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
157	Barraca G-42 / EM-39	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
158	Carrerada de l'Ordal a Gelida	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
159	Carrerada de Can Rossell a Ordal	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
160	Via Augusta	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
161	Carrerada del Pujol del Mestre	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
162	Carrerada de Sant Pere de Riudebitlles	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
163	Carrerada de Santa Fe, Corral del Mestre i la Sala	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
164	Carrerada de la Cerdanya	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
165	Barraca G-41 / EM-38	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
166	Molí d'en Guineu	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
167	Barraca E-05 / LA-25	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
168	Maset del Curt	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
169	Maset de la Massana	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
170	La Cotxeria	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
171	Col·lecció paleontològica i arqueològica de Joan Esteve	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
172	Barraca G-40 / EM-36	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
173	Església de Sant Esteve d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
174	Font de l'església de Sant Esteve d'Ordal	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
175	Escultura de la Plaça del Centre (Lavern)	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
176	Can Martí de la Talaia	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
177	Forn de calç prop de Can Bou	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
178	Font de Can Cartró	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
179	Barraca de la Cova Miserachs I	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
180	Barraca B-14	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
181	Barraca A-09	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
182	Barraca A11 / Barraca del Turó de la Guàrdia	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
183	Barraca A-10	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
184	Barraca de la Cova Miserachs II	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
185	Barraca A12 / Barraca de Pau Duran	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
186	Barraca C-09	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
187	Barraca C-10	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
188	Barraca C-06	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
189	Barraca C-07	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
190	Bassa a la Plaça de Subirats	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
191	Barraca G-39 / EM-37	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
192	Festa de l'Arbre d'Ordal	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
193	Cal Xic de l'Agustí	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
194	Mas Olivé	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
195	Can Sallent	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
196	Cal Figueres	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
197	Barraca de Jaume Sala	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
198	Barraca de Cal Justino a Savall	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
199	Barraca de Cal Maristany	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
200	Jaciment paleontològic del Barranc de Sant Pau d'Ordal	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
201	Can Batlle de la Pujada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
202	La Cuscona	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
203	Jaciment paleontològic de Can Rossell	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
204	Barraca D-11 / CB-25	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
205	Barraca D-12 / CB-26	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
206	Barraca E-02	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
207	Barraca E-16	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
208	Corral de Can Ravella	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
209	Barraca E-17 / LA-28	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
210	Jaciment de l'escull coral·lí de Can Sala	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
211	Pèlags de l'antiga Bòbila de Can Rossell	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
212	Barraca B-20	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
213	Barraca B-19 / Barraca de Cal Lluís	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
214	Barraca B-18	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
215	Barraca B-23 / Barraca de Can Llopart	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
216	Barraca B-21	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
217	Barraca B-22	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
218	Barraca B-11	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
219	Barraca B-13	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
220	Barraca B-12	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
221	Barraca B-10	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
222	Barraca B-05	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
223	Barraca E-08 / CB-19 /de Cal Rebaixí	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
224	Barraca D-09 / CB-17	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
225	Barraca D-10 / CB-24	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
226	Barraca E-07 / CB-20	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
227	Barraca D-06 / CB-23 /de Cal Anton Xim	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
228	Parc de Subirats	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
229	Barraca F-10 / CB-34	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
230	Barraca F9 / CB-33	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
231	Col·lecció de ràdios de Ferran Planas	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
232	Costumari dels Casots del segle XX	4.5	Patrimoni immaterial	Costumari
233	Carrer de Sant Isidre	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
234	Muntanyes d'Ordal	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
235	Barraca G-38 / EM-45	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
236	Refugi de fauna salvatge de Can Rialt	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
237	Forn de calç d'en Massana	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
238	Centre Parroquial d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
239	Forn de calç de Cal Fèlix	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
240	Forn de calç del Pago I	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
241	Forn de calç del Pago II	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
242	Forn de calç el Pollet	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
243	Mina de la Font dels Canons	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
244	Forn de vidre d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
245	Col·lecció d'eines vitícoles de Caves Castellroig	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
246	Barraca F-12 / CB-13	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
247	Barraca F-06 / CB-06	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
248	Barraca E-10 / LA-10	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
249	Barraca E-09 / LA-12	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
250	Carrer del Comte de Lavern	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
251	Col·lecció d'objectes antics de la vida quotidiana i litúrgica	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
252	Arxiu parroquial d'Ordal	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
253	Can Rialt	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
254	Corral del Bosc	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
255	Corral del Fondo del Peró	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
256	Jaciment paleontològic de Can Lleó	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
257	Jaciment paleontològic de Sant Sebastià dels Gorgs1	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
258	Jaciment paleontològic de Sant Sebastià dels Gorgs 2	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
259	Jaciment paleontològic de Lavern	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
260	Jaciment paleontològic de Can Maristany	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
238	Centre Parroquial d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
239	Forn de calç de Cal Fèlix	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
240	Forn de calç del Pago I	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
241	Forn de calç del Pago II	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
242	Forn de calç el Pollet	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
243	Mina de la Font dels Canons	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interes
244	Forn de vidre d'Ordal	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
245	Col·lecció d'eines vitícoles de Caves Castellroig	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
246	Barraca F-12 / CB-13	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
247	Barraca F-06 / CB-06	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
248	Barraca E-10 / LA-10	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
249	Barraca E-09 / LA-12	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
250	Carrer del Comte de Lavern	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
251	Col·lecció d'objectes antics de la vida quotidiana	2.3	Patrimoni moble	Col.lecció
252	Arxiu parroquial d'Ordal	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
253	Can Rialt	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
254	Corral del Bosc	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
255	Corral del Fondo del Peró	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

Inventari del Patrimoni Cultural

LLISTAT PER ORDENACIÓ TIPOLÒGICA

Poblacio	Ambit	Tipologia	NumFitxa	Denominacio	EstilEpoca	Any	Segle
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	126	Ateneu Ordalenc	Contemporània	1928	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	102	Ca l'Escuder	Moderna		XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	53	Cal Fermí Font	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	196	Cal Figueres	Moderna	1699	XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	124	Cal Gallego	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	129	Cal Guilera	Moderna		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	193	Cal Xic de l'Agustí	Moderna		XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	138	Can Bas	Eclèctic, Contemporània	1913	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	201	Can Batlle de la Pujada	Moderna		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	99	Can Bosch de Noia	Renaixentista, modern		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	89	Can Bou	Moderna		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	103	Can Llopart de la Costa	Medieval	1385	XIV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	109	Can l'Olivella	Eclèctic, Contemporània	1916-31	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	104	Can Maristany	Eclèctic, Contemporània	1910-12	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	176	Can Martí de la Talaia	Medieval		XIV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	128	Can Massana de la Plaça	Moderna		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	107	Can Mata del Racó	Medieval		XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	108	Can Milà de la Roca	Moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	110	Can Parellada	Medieval/Contemporània		XIV/XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	111	Can Ravella	Neoclàssic, Contemporània		XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	114	Can Rigol	Moderna		XVII

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	112	Can Ros	Moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	113	Can Rovira de la Serra	Moderna		XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	195	Can Sallent	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	67	Can Serra (Caves Castellroig)	Indeterminat		XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	117	Can Vidal	Moderna		XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	47	Capella de la Maternitat de la Mare de Déu dels Casots	Contemporània	1960	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	85	Capella de Sant Sebastià d'Ordal	Barroc rural, Moderna	1782	XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	90	Capella del Sant Crist d'Ordal	Contemporània	1950	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	125	Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal	Contemporània	1914	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	238	Centre Parroquial d'Ordal	Contemporània	1899	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	70	Centre Recreatiu de Can Rossell	Racionalista, Contemporània	1927	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	150	El Pujol	Contemporània	1901	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	173	Església de Sant Esteve d'Ordal	Neogòtic/eclèctic, Contemporània	1927	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	81	Església de Sant Pau d'Ordal	Medieval		XII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	244	Forn de vidre d'Ordal	Contemporània	1833	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	98	La Bardera	Moderna	1710	XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	170	La Cotxeria	Contemporània	1820	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	202	La Cuscona	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	51	La Foradada	Moderna		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	97	La Torre-ramona	Gòtic - renaixentista.	1517	XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	194	Mas Olivé	Moderna		XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	169	Maset de la Massana	Moderna	1648	XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	168	Maset del Curt	Moderna	1550	XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	69	Maset d'en Lleó	Moderna i Contemporània		XVII-XX

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	139	Masia i molí de la Salada	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	32	Molí de Cal Terra	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	100	Molí de Can Bosc d'Anoia/Molí d'en Bosch	Moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	101	Molí d'en Coloma	Neoclàssic, moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	166	Molí d'en Guineu	Moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	83	Sant Joan Salerm	romànic, baixmedieval		X
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	82	Sant Joan Sesrovires	Medieval		XII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	84	Sant Pere de Lavern	Neoromànic, Contemporània	1912-15	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	115	Savall	Moderna		XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	22	Torre de Can Llopart/Torrota de Can Llopart	Medieval		X-XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	24	Torre de la Guàrdia	Alt-medieval		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	23	Torre de l'Ordal	Contemporània	1854	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	19	Torrota d'en Pasteres/Torrota de Cal Pasteres	Medieval		X - XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Edifici	20	Torrota de Can Pinya/Torre de Cal Pinya	Medieval		X - XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	140	Can Julià	Moderna		XVII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	105	Can Massana de la Casa Vella	Moderna/Contemporània	1733	XVIII/XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	253	Can Rialt	Moderna/Contemporània		XVI-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	116	Can Vendrell de la Codina	Neoclàssic, Contemporània	1832	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	43	Carrer de Can Rovira	Moderna / Contemporània		XVIII-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	45	Carrer de Can Sala	Moderna / Comtemporània		XVIII-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	41	Carrer de la Font	Moderna / Contemporània		XVIII-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	233	Carrer de Sant Isidre	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	250	Carrer del Comte de Lavern	Moderna/Contemporània		XVIII-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	37	Carrer i masia de Ca l'Almirall	Contemporània		XX

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	46	Carrer nou de Can Cartró	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	79	Castell de Subirats i església de Sant Pere del Castell de Subirats	Medieval		X-XII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	181	Barraca A-09	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	183	Barraca A-10	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	182	Barraca A11 / Barraca del Turó de la Guàrdia	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	185	Barraca A12 / Barraca de Pau Duran	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	40	Barraca A13 / Barraca de Cal Mariano	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	222	Barraca B-05	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	221	Barraca B-10	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	218	Barraca B-11	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	220	Barraca B-12	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	219	Barraca B-13	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	180	Barraca B-14	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	214	Barraca B-18	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	213	Barraca B-19 / Barraca de Cal Lluís	Contemporània	1900	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	212	Barraca B-20	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	216	Barraca B-21	Contemporània	1899	XIX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	217	Barraca B-22	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	215	Barraca B-23 / Barraca de Can Llopart	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	188	Barraca C-06	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	189	Barraca C-07	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	186	Barraca C-09	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	187	Barraca C-10	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	227	Barraca D-06 / CB-23 /de Cal Anton Xim	Contemporània		XIX-XX

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	224	Barraca D-09 / CB-17	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	225	Barraca D-10 / CB-24	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	204	Barraca D-11 / CB-25	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	205	Barraca D-12 / CB-26	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	198	Barraca de Cal Justino a Savall	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	199	Barraca de Cal Maristany	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	197	Barraca de Jaume Sala	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	179	Barraca de la Cova Miserachs I	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	184	Barraca de la Cova Miserachs II	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	87	Barraca de la Guàrdia	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	206	Barraca E-02	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	25	Barraca E-03 / LA-03	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	167	Barraca E-05 / LA-25	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	226	Barraca E-07 / CB-20	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	223	Barraca E-08 / CB-19 /de Cal Rebaixí	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	249	Barraca E-09 / LA-12	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	248	Barraca E-10 / LA-10	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	207	Barraca E-16	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	209	Barraca E-17 / LA-28	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	106	Barraca entre E-03 i E-05	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	247	Barraca F-06 / CB-06	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	229	Barraca F-10 / CB-34	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	246	Barraca F-12 / CB-13	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	230	Barraca F9 / CB-33	Contemporània		XIX-XX

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	235	Barraca G-38 / EM-45	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	191	Barraca G-39 / EM-37	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	172	Barraca G-40 / EM-36	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	165	Barraca G-41 / EM-38	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	157	Barraca G-42 / EM-39	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	208	Corral de Can Ravella	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	254	Corral del Bosc	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	255	Corral del Fondo del Peró	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	88	Corral d'en Massana	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	95	Creu de la Missió d'Ordal	Contemporània	1945	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	93	Creu de Sant Isidre	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	80	Creu del castell de Subirats	Contemporània	1984	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	94	Creu del Maset d'en Lleó	Contemporani		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	92	Creu del Pago	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	91	Creu del Port d'Ordal	Contemporània	1952	XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	61	Font de Cal Savall	Indeterminat		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	29	Font de la Capella	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	174	Font de l'església de Sant Esteve d'Ordal	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	58	Font del Capellades	Indeterminat		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	26	Font del Rebato	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	239	Forn de calç de Cal Fèlix	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	240	Forn de calç del Pago I	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	241	Forn de calç del Pago II	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	237	Forn de calç d'en Massana	Contemporània		XIX-XX

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	242	Forn de calç el Pollet	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	177	Forn de calç prop de Can Bou	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	96	La Creu Trencada	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	56	La Nova Font Santa	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	86	Xemeneia de la bòbila de Can Rossell	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	8	Balmes de la Bardera	Del Neolític al Calcolític		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	6	Cal Bitxo	Des del Paleolític inferior-mig a romà		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	16	Can Bas-1/La Plana	D'Ibèric Ple a Ibèric Final		IV-I aC
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	17	Can Bas-2/La Campana/Cal Ribes	Romà altimperial		I aC-II dC
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	2	Can Gustems/Horts del Pou de Glaç	Paleolític inferior / Epipaleolític /		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	4	Cova l'Avenc/L'Avenc	Ferro-Ibèric		VII-I a. C
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	10	Coves de Can Ros/Coves del Torrent del Gavatx	De Neolític a Calcolític		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	13	El Pago	D'Ibèric Ple a Ibèric Final		IV-II a. C
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	7	Els Casots	Període Terciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	11	La Bardera	Medieval/Moderna		XV-XVIII
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	18	La Foradada/Pas de Piles nº50	De Bronze Final a Ibèric		VI-I a. C
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	15	Les Cases d'en Rossell/Can Rossell	Ibèric Final		III-I aC
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	137	Les parets antigues / Pont o resclosa sobre la riera de Sant Sebastià dels	Romà / medieval		III a.C-XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	5	Pont de Ca l'Artigues	Romà / Medieval		IIIa.C - X
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	9	Pujol d'en Figueres/Puig del Cocodril	Ibèric Ple a Final; i de Medieval a		IV a.C-XVI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	14	Pujolet de l'Escuder/Pujolet de Ca l'Escuder	Ibèric Final		III-I aC
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	21	Torrota del Moro/Torre del Moro/Torrassa de Ca l'Almirall	Romà baximperial		II-V
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	3	Turó del Pujol/Bosc de Savall	Des de Ferro - Ibèric a Modern		IVa.C.-XV
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	12	Vinya de Dalt/Torre-ramona	Ibèric Final		III-I a. C

SUBIRATS	Patrimoni immoble	Jaciment	1	Voltants de la Cova Miserachs/Cova Miserachs	Neolític Final a Bronze, i Medieval		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	120	Carrerada de Can Castellví a Sant Sadurní d'Anoia	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	159	Carrerada de Can Rossell a Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	164	Carrerada de la Cerdanya	Medieval		XI
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	123	Carrerada de la costa de Sant Pau	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	118	Carrerada de la Creu d'Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	158	Carrerada de l'Ordal a Gelida	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	121	Carrerada de Martorell	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	162	Carrerada de Sant Pere de Riudebitlles	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	163	Carrerada de Santa Fe, Corral del Mestre i la Sala	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	119	Carrerada del corral de la Roca	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	161	Carrerada del Pujol del Mestre	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	122	Carrerada des del Carrer de Cal Rossell (El Pla del Penedès) fins a Ca l'Avi.	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immoble	Obra civil	160	Via Augusta	Romana		I aC
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	190	Bassa a la Plaça de Subirats	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	175	Escultura de la Plaça del Centre (Lavern)	Contemporània	2004	XXI
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	66	Escultura de la Plaça Subirats	Contemporània	2003	XXI
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	75	Font de Ca l'Avi	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	78	Font de Can Batista	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	178	Font de Can Cartró	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	38	Font de Can Catasús	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	36	Font de Can Rossell	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	57	Font de la Plaça Subirats	Contemporània	2005	XXI
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	73	Font de Lavern	Contemporània		XX

SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	77	Font del Pago	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	49	Font dels Canons	Contemporània	1981	XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	76	Font dels Casots	Contemporània	1985	XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	72	Font d'Ordal	Contemporània	1985	XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Element urbà	59	La Font	Indeterminat		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	34	Escultura del Saló de Plens de l'Ajuntament de Subirats	Contemporània	2003	
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	54	Estendard del Sant Crist de Lepant	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	74	Mil·liari romà/sarcòfag del Santuari de la Mare de Déu de la Fontsanta	Romà/Medieval		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	55	Pica baptismal de l'església de Sant Pau d'Ordal	Romànic, baixmedieval		XII
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	48	Pica baptismal de l'església de Sant Pere de Lavern	romànic, baixmedieval		XI
SUBIRATS	Patrimoni moble	Objecte	50	Sarcòfag de l'església de Sant Pau d'Ordal	Romànic, baixmedieval		XI-XII
SUBIRATS	Patrimoni moble	Col.lecció	231	Col·lecció de ràdios de Ferran Planas	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Col.lecció	245	Col·lecció d'eines vitícoles de Caves Castellroig	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Col.lecció	251	Col·lecció d'objectes antics de la vida quotidiana i litúrgica de la parròquia	Moderna, Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni moble	Col.lecció	171	Col·lecció paleontològica i arqueològica de Joan Esteve	Del Cenozoic al Neolític Final a		
SUBIRATS	Patrimoni moble	Col.lecció	127	Museu de l'Esperanto	Contemporània	1968	XX
SUBIRATS	Patrimoni documental	Fons documental	141	Arxiu Municipal	Contemporània	1999	XX
SUBIRATS	Patrimoni documental	Fons documental	252	Arxiu parroquial d'Ordal	Moderna, Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	142	Aplec del Pa i l'Empenta i de la Font Santa	Contemporània		XIX-XX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	192	Festa de l'Arbre d'Ordal	Contemporània	1953	XX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	155	Festa Major de Lavern	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	42	Festa Major de Sant Pau d'Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	156	Festa Major d'Ordal	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	152	Xatonada de Can Cartró	Moderna, Contemporània		

SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	136	Llegenda de la Font Santa / Tradició oral sobre la Mare de Déu de la Font Santa.	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	132	Llegenda de la reina de Cantallops	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	148	Llegenda de Sant Serapi (Sant Pau d'Ordal)	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	134	Llegenda del Castell de Subirats	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	133	Llegenda del Morrut d'Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	135	Llegenda del senyor del castell d'Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Música i dansa	143	Ball de la cuca dels segadors	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Música i dansa	144	Ball Pla	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Música i dansa	146	Goig en lloança del gloriós màrtir Sant Serafí	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Música i dansa	147	Goigs a llaor de la Mare de Déu de la Font Santa	Contemporània	1940	XX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Música i dansa	145	Goigs en lloança de Sant Esteve	Contemporània		XIX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Costumari	232	Costumari dels Casots del segle XX	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Costumari	151	Els casaments a Ordal	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Costumari	153	Les Botigues de Blat	Moderna	1680	XVII
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Costumari	149	Les dones estèrils	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni immaterial	Costumari	154	Les parteres	Moderna, Contemporània		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	131	Flandes dels Casots	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	71	Font Brollador de la Bassa de Can Julià	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	68	Font Brollador de Sant Pere de Lavern	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	31	Font de Ca l'Olivella	Contemporània	1913	XX
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	65	Font de Can Bou	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	35	Font de Can Julià	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	33	Font de la Salada	Contemporània	1941	XX
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	60	Font del Bassot de Lavern	Indeterminat		

SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	63	Font del Clot de Dalt del Sabater	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	62	Font del Clot del Sabater	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	28	Font del Manar	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	30	Font del Maset d'en Lleó	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	64	Font del Pèlag de Can Bou	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	210	Jaciment de l'escull coral·lí de Can Sala	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	256	Jaciment paleontològic de Can Lleó	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	260	Jaciment paleontològic de Can Maristany	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	203	Jaciment paleontològic de Can Rossell	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	44	Jaciment paleontològic de la Garrofa	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	259	Jaciment paleontològic de Lavern	Període Terciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	200	Jaciment paleontològic del Barranc de Sant Pau d'Ordal	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	258	Jaciment paleontològic de Sant Sebastià dels Gorgs 2	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	257	Jaciment paleontològic de Sant Sebastià dels Gorgs1	PeríodeTerciari, època del Miocè		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	27	La Font Santa	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	243	Mina de la Font dels Canons	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	234	Muntanyes d'Ordal	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	228	Parc de Subirats	Contemporània	2005	XXI
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	211	Pèlags de l'antiga Bòbila de Can Rossell	Contemporània		XX
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	236	Refugi de fauna salvatge de Can Rialt	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Zones d'interes	39	Serres de les Planes, Crestabocs i Riés	Indeterminat		
SUBIRATS	Patrimoni natural	Especimens botànics	130	Alzina de Can Ros	Indeterminat		XVI-XVII
SUBIRATS	Patrimoni natural	Especimens botànics	52	Pi de la Salada	Indeterminat		

ELEMENTS NO FITXATS

ÀMBIT	TIPOLOGIA	NOM	RAÓ DE NO INCLUSIÓ
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Centre Cultural i Recreatiu de Can Cartró	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Centre Cultural i Recreatiu de Ca l'Avi	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Ca la Seca	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Cal Justino/Cal Munné	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Ca la Filomena	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Ca l'Atric	Aquesta masia pertany al terme municipal del Pla del Penedès. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Cal Poet	Aquesta masia pertany al terme municipal del Pla del Penedès. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Cal Sot	Aquesta masia renaixentista fou enderrocada.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Capella de Sant Miquel de la Foradada	Aquesta petita capella d'origen romànic es va esfondrar entre els anys 1731 i 1740 a causa de l'acció erosiva del riu Anoia sobre la petita muntanya on s'havia edificat aquest temple.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Masia Carbó de Puigfedó	Aquesta masia es va compartimentar en diversos habitatges i va perdre pràcticament tot rastre de la seva fesomia original.

			Actualment és el carrer de la Verema de Can Batista.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Masia de Can Lluís	Masia semiderruïda. A més d'haver-se esfondrat el sostre, les ruïnes estan molt envaïdes per la vegetació. Aquesta masia era la casa dels masovers de la masia de Can Llopart, construïda al segle XIX.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Ateneu Agrícola de Lavern	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Masia de Can Farré de la Riba/Can Farré del Bosch/Mas Bardina	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Can Panxa i Font de Can Panxa	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Ca l'Artigues/Can Guilera (Caves Guilera)	Aquesta masia està totalment reformada; l'únic element destacable és part d'un arc fet amb dovelles de pedra de gran tamany, però actualment es troba tapiat i desplaçat de la seva ubicació original. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Molí de la Foradada	Segons Salvador Palau i Rafecas (PALAU I RAFECAS, 1991), a la conca del riu Anoia, molt a prop de la masia de la Foradada, hi havia l'any 1991 les restes del molí fariner de la Foradada, del qual tan sols quedaven les dues boques de la sortida del desguàs, d'arc de mig punt. L'existència de dites restes no s'han pogut constatar en aquest estudi.
1. Patrimoni immoble	1.1. Edifici	Mas Escardó / Mas Esquerdó	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic. Seria aconsellable incloure-la en un possible catàleg de masies rurals.
1. Patrimoni	1.1. Edifici	Maset de Can Ros	Edifici amb poca entitat i poc interès arquitectònic.

immoble			
1. Patrimoni immoble	1.2. Conjunt Arquitectònic	Bòbila de Can Rossell	Està totalment enrunada, condemnada a desaparèixer. Ocupa, a més, un espai incompatible amb els espais naturals fitxats (pèlags). Si bé és un element interessant com a testimoni d'una activitat industrial en un municipi eminentment agrari com és Subirats, s'ha fitxat la xemeneia, en bon estat, com a testimoni de l'existència de la bòbila.
1. Patrimoni immoble	1.2. Conjunt Arquitectònic	Casa Llarga	Aquest conjunt de cases i annexos no té prou entitat arquitectònica.
1. Patrimoni immoble	1.3. Elements arquitectònics	Font de Cal Terra	Aquesta font està colgada.
1. Patrimoni immoble	1.3. Elements arquitectònics	Forn de calç de la Creu d'Ordal	Aquest forn de calç pertany al terme municipal de Cervelló.
1. Patrimoni immoble	1.4. Jaciment arqueològic	El Rebato/Can Vermell	No localitzat. Consultada la CC.AA., la única referència l'havia donat J. Estrada en el seu inventari de jaciments ibèrics i romans. No obstant, deu tractar-se d'un error o bé confondre's amb el jaciment "Vinya de Dalt", a Torre-Ramona.
2. Patrimoni moble	2.3. Col·leccions	Col·lecció de maquetes de Tomàs Balada.	Aquest grup de construccions de grans mides, realitzades en pedra, no es poden considerar patrimoni moble sinó immoble. Tampoc no és una sèrie coherent d'objectes segons els paràmetres definits per les prescripcions tècniques de l'Inventari de Patrimoni.
4. Patrimoni immaterial	4.1. Manifestacions festives	El tió de Nadal a Ordal	Segons Joan Amades, a Ordal tapaven el tió amb una manta, i feien sortir la mainada sota l'excusa que "calia purgar-lo". S'entén que aquesta era l'excusa per poder col·locar les llaminadures i altres obsequis que el tió hauria de "cagar". Aquesta és la variant d'Ordal donada als nens; en altres contrades se'ls envia a "escalfar els

			bastons", o a "resar parenostres" abans de fer cagar el tió. Aquesta variant d'Ordal no altera, però, l'essència de la tradició nadalenca, per tant no es considera una activitat singular específica dins la festa, tal i com l'entén el plec de prescripcions tècniques per a l'elaboració d'Inventaris de Patrimoni.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font dels Degotalls del Manel de les Fonts	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del clot de la Salada	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Bricollé	Aquesta font, que era de bassa, no s'ha trobat. Sembla, però, que l'aigua ha estat canalitzada.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Xic	Aquesta font no ha estat localitzada, les dades que existeixen sobre el lloc són imprecises.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de les caves Park o de Cal Sallent	Aquesta font està envaïda per una vegetació molt densa que l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Bassa del Corrales	Aquesta font de clot està colgada en un torrent i seca.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Pinet	Aquesta font, que era de bassa, no ha estat localitzada. Sembla, però, que l'aigua ha estat canalitzada. Tan sols s'aprecia una mànega amb un tub metàl·lic que fa de broc.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Cisteller	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.

5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Sot	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de les Guineus	Aquesta font de clot està colgada i seca.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Torrent del Tro	Aquesta font està enrunada, si bé l'aigua està filtrada.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Pont de la Via	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques, però, consideren la possibilitat que l'aigua provindria de la Font del Torrent del Tro.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Massaneta	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Guilera	Aquesta font està perduda.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de Cal Maristany	Aquesta font va desaparèixer durant les obres de l'autopista A-7.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Marcelino de Cal Batista.	Aquesta font no ha estat localitzada, les dades que existeixen sobre el lloc són imprecises.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de Ca l'Escuder	Aquesta font es va colgar durant la construcció d'un pont que hi ha al damunt.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Surià	Aquesta font està colgada i actualment el lloc on s'ubicava s'utilitza com a abocador descontrolat de runes.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Salut	Aquesta font es va colgar per una rierada.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de l'Altra Casa	Aquesta font està perduda a causa de les obres de la via del tren.

5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Via o del Carbassó	Aquesta font està perduda a causa de les obres de la via del tren.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Tibollana	Aquesta font es va perdre arran de les obres de la urbanització Casablanca.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font Mina de Ca l'Almirall	Aquesta font no s'ha trobat, si bé sembla que l'aigua està canalitzada.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Caseta/del Giró	Aquesta font està envaïda per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Salamandra	Aquesta font està perduda a causa de les obres de la via del tren.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de la Mina del Molí d'en Coloma	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Pas de Piles	Aquesta font es va perdre arran de les obres de l'AVE.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Senyoret	Aquesta font es va perdre arran de les obres de la urbanització Casablanca.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font de les Caves Mas Codina	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font Mina de Cal Cristo	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.
5. Patrimoni natural	5.1. Zones d'Interès Natural	Font del Pigat	No localitzada. Les fonts bibliogràfiques remeten a un indret actualment molt afectat per una vegetació molt densa, que probablement l'ha colgat.

5. Patrimoni natural	5.2. Espècimens botànics singulars	Alzina del maset d'en Lleó	No és un espècimen botànic destacat.

BARRAQUES DE PEDRA SECA NO FITXADES A L'INVENTARI.

El codi (lletra + número) utilitzat en la relació de barraques procedeix d'un estudi inèdit realitzat per Araceli Soler i Jaume Rovira; d'aquest treball l'Ajuntament de Subirats tan sols posseeix un llistat on consten les coordenades UTM de les barraques, els autors del qual denominen d'aquesta manera. L'equip elaborador del present inventari ha pogut accedir a aquest llistat i n'ha respectat la denominació, tant a les barraques fitxades a l'inventari, com a les citades a continuació. SOLER, ROVIRA (2004).

Denominació	**X**	**Y**
Barraca A-01	398683	4582814
Barraca A-02	398737	4582730
Barraca A-03	398768	4582793
Barraca A-04	399059	4582899
Barraca A-05	399149	4582876
Barraca A-06	399232	458997
Barraca A-07	399160	4582477
Barraca A-08	399410	4582816

Barraca A-14	400004	4583139
Barraca A-15	400226	4583046
Barraca A-16	400489	4582011
Barraca B-01	398311	4584891
Barraca B-02	398320	4583696
Barraca B-03	398390	4583913
Barraca B-04	398493	4583864
Barraca B-06	399015	4583313
Barraca B-07	399106	4583430
Barraca B-08	399165	4583401
Barraca B-15	399857	4583338
Barraca B-16	399676	4583527
Barraca B-17	399835	4583539
Barraca B-24	400220	4583660
Barraca B-25	400377	4583577
Barraca B-26	400264	4583412
Barraca B-27	398952	4584407

Barraca B-28	399658	4583154
Barraca C-01	400215	4585360
Barraca C-02	400866	4584743
Barraca C-03	401195	4585214
Barraca C-04	401297	4585149
Barraca C-05	401218	4584872
Barraca C-08	401918	4584988
Barraca C-11	401337	4583903
Barraca C-12	400799	4583510
Barraca C-13	401061	4583647
Barraca C-14	400928	4583385
Barraca C-15	400563	4583092
Barraca C-16	400641	4583152
Barraca C-17	400777	4583060
Barraca C-18	401011	4583193
Barraca C-19	401302	4583278
Barraca C-20	401027	4582863

Barraca D-01	401068	4580851
Barraca D-02	400877	4581772
Barraca D-03	401703	4582005
Barraca D-04	401823	4582030
Barraca D-05	401886	4582298
Barraca D-07	402690	4582293
Barraca D-08	402683	4582390
Barraca E-01	402403	4583334
Barraca E-04	402797	4584031
Barraca E-06	403371	4584024
Barraca E-11	403902	4584095
Barraca E-12	403975	4584734
Barraca E-13	404007	4584276
Barraca E-14	404129	4584367
Barraca E-15	404113	4584435
Barraca E-18	403200	4584110
Barraca E-19	403267	4583652

Barraca E-20	403663	4584657
Barraca E-21	403972	4584484
Barraca F-01	403285	4582829
Barraca F-02	403400	4583077
Barraca F-03	403442	4583182
Barraca F-04	403402	4582535
Barraca F-05	403520	4582509
Barraca f-07	403500	4582701
Barraca f-08	403699	4582774
Barraca F-09	403627	4583392
Barraca F-11	403592	4583060
Barraca F-13	403876	4583089
Barraca F-14	404076	4583119
Barraca F-15	403761	4583209
Barraca F-16	404753	4583132
Barraca F-17	405552	4582885
Barraca F-18	405554	4582741

Barraca G-01	404142	4583847
Barraca G-02	404244	4583958
Barraca G-03	404222	4584119
Barraca G-04	404340	4584078
Barraca G-05	404434	4584412
Barraca G-06	404450	4584254
Barraca G-07	404464	4584082
Barraca G-08	404548	4584185
Barraca G-09	404560	4584133
Barraca G-10	404669	4584163
Barraca G-11	404650	4584295
Barraca G-12	404815	4584194
Barraca G-13	404846	4584113
Barraca G-14	404868	4584344
Barraca G-15	404900	4584233
Barraca G-16	404986	4584201
Barraca G-17	405441	4584517

Barraca G-18	405448	4584648
Barraca G-19	405429	4584743
Barraca G-20	405517	4584710
Barraca G-21	405521	4584454
Barraca G-22	405437	4584381
Barraca G-23	405424	4584136
Barraca G-24	405313	4584035
Barraca G-25	405240	4583894
Barraca G-26	405190	4584086
Barraca G-27	404977	4584050
Barraca G-28	404996	4584161
Barraca G-29	404807	4583985
Barraca G-30	404833	4583902
Barraca G-31	404946	4583883
Barraca G-32	404962	4583965
Barraca G-33	405085	4583947
Barraca G-34	405030	4583839

Barraca G-35	405047	4583731
Barraca G-36	404942	4583678
Barraca G-37	405019	4583658
Barraca G-43	405249	4583542
Barraca G-44	405205	4584151

4. BIBLIOGRAFIA

A.A.V.V. (1992): Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Anoia. Ed. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

A.A.V.V. (1992): Catalunya Romànica. Vol. XIX. "El Penedès. L'Anoia". Ed. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

A.A.V.V. (1994): Les construccions amb pedra seca. Ed. Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient. Barcelona.

A.A.V.V. (1981): Pla General d'Ordenació Urbanística de Subirats. Annex I. Ajuntament de Subirats.

A.A.V.V. (1992): Informe sobre la delimitació entre els termes municipals de Subirats i de Sant Sadurní d'Anoia. Servei de Demarcacions Territorials. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

A.A.V.V. (1999): Subirats. Ed. Viena/Columna. Col·lecció "Imatges i Records". Barcelona.

A.A.V.V. (1998): Els diables d'Ordal i l'Escurcerot. Tot Subirats, nº24, maig de 1998, p. 18.

A.A.V.V. (1998): La xatonada de Can Cartró. Tot Subirats, nº25, maig de 1998, p. 15.

A.A.V.V. (2000): Breu història dels dracs de Lavern. Tot Subirats, nº28. Abril de 2000, pp. 3-4.

A.A.V.V. (2006): Festa de l'Arbre. Homenatge a Dolors Vendrell. Programa de la celebració. 14 de maig 2006. Ordal.

AGÜERA, Andreu; CRISTIÀ, Joan; RUBIRES, Xavi; et alii (2002): Estudi de l'espai de la Bòbila de Can Rossell (Subirats). Grup Ecologista Bosc Verd (inèdit).

ALMERA, J. (1896): Reconocimiento de la presencia del primer piso mediterráneo en el Panadés. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona, I.

ALMERA, J. (1898): Compte-rendu de l'excursion du samedi 8 octubre a Castellvi de la Marca au vallon de San-Pau d'Ordal et a San-Sadurní de Noya. Bulletin Societé Géologique de France, 26.

ÀLVAREZ GALERA, Miquel-Àngel (1993): Aspectes sanitaris i demogràfics a l'antic terme de Subirats, Sant Pere de Riudebitlles i Gelida. Segles XVI, XVII i XVIII. IEP, "Estudis i documents", VII. Sant Sadurní d'Anoia.

AMADES, Joan (1982): Costumari català del curs de l'any. Vol. II-III. Salvat Editors. Barcelona.

BARCELÓ, Miquel; KIRCHNER, Helena; MARTÍ, Ramon; TORRES, José Manuel (1990): Informe de la segona campanya d'excavacions al Castell de Mediona (Alt Penedès). Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, p. 19.

BASSEGODA I AMIGÓ, Bonaventura (1927): Elogio del primer conde de Lavern (1863-1926). Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona. Barcelona.

BASSEGODA I NONELL, J.(1976): Las barracas de viña. Separata de la "Revista San Jorge", Barcelona, Ed. Diputació de Barcelona.

BASSEGODA I NONELL, J. (2000): Un quart de segle després. Pedra seca, nº1.

BASTARDES, Albert (1983): Les creus al vent. Ed. Millà. Barcelona.

BATALLER, J. (1953): Notas sobre los gasterópodos marinos nuevos del mioceno Catalan descritos por Almera y Bofill. Anales de la Escuela de Peritos Agronomos.T.12.

BATET I COMPANY, Carolina (1996): Castells termenats i estratègies d'expansió comtal. La Marca de Barcelona als segles X-XI. IEP, "Estudis i Documents", vol. XII. Sant Sadurní d'Anoia.

BATLLORI, Jordi (1995): Gasterópodos del Mioceno medio marino del Alt Penedès (Catalunya). Tesis doctoral, Universitat de Barcelona.

BOHIGAS CONDAL, Miquel; NAVARRO SAENZ, Rosario; VIVES TORT, Miquel (1992): Aportaciones al estudio de la Vía Augusta a su paso por el Penedès. El Miliario Extravagante, Cadis, 38, pp. 17-24.

BOSCH DE NOIA CASANOVAS, Ramon (1974): De la Comarca. Cantillepa. Publicació Mensual de la Ponència de Cultura de l'Ajuntament de Gelida, època III, any VI, nº 70. Gelida.

BOSCH DE NOIA I CASANOVAS, Ramon (1974): Castell de Subirats. Apunts per a la seva història. El primer document escrit. Aplecs de la Font Santa al Castell de Subirats. 20 i 21 d'abril, i 1 de maig de 1974. Subirats.

BOSCH DE NOIA I CASANOVAS, Ramon (1975): Castell de Subirats. Apunts per a la seva història: La casa-palau dels Gralla. Aplecs de la Font Santa al castell de Subirats. 6 d'abril i 1 de maig de 1975. Subirats.

BOSCH DE NOIA CASANOVAS, Ramon (1976): Castell de Subirats. Apunts per a la seva història. Torrota d'en Pasteres-Columbari romà. Programa dels Aplecs al Castell de Subirats (Aplec de la Font Santa). Subirats.

CAMPS I ARBOIX, Joaquim (1966): Les cases pairals catalanes. Ed. Destino. Barcelona.

CARAFÍ I MORERA, E. (1999): Les torres de Subirats. Un patrimoni en perill. Tot Subirats, n. 27, novembre 1999, pp. 12-13. Publicat també al periòdic El 3 de vuit, del 30 de juliol de 1999, p. 22.

CARDONER I BLANCH, Francesc de P. (1985): Un betilo a Subirats. Aplec del Pa i l'Empenta al castell de Subirats. 1 de maig de 1985.

CASANOVES, E.; DOMÍNGUEZ, M.; MAÑÀ, A.(1992): Construccions de pedra seca a l'àmbit de la Mediterrània. Barcelona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics.

CATALÀ ROCA, Pere (dir.) (1990): Els castells catalans. 2a edició. Ed. Dalmau. Barcelona.

CLARAMUNT, Jaume; MASSANA, Montserrat; VALLS, Jordi (1996): Campanars i campanes de l'Alt i el Baix Penedès. Vilafranca del Penedès.

CLOSAS, Martin (1985): L'origen de la depressió del Penedès i la seva evolució geològica. Miscel·lania Penedesenca,nº 7, 155-178.

COLOMÉ, Josep (edició) (1997): Els móns d'Isidre Mata del Racó. Notes d'un propietari pagès al Penedès de la fi de l'Antic Règim. Transcripció de Raimon Soler. IEP, "Estudis i Documents", vol. XIV; Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia, "Història de la vila", nº4. Ed. Ajuntament de Subirats; Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia i l'Institut d'Estudis Penedesencs.

CONDE BERDÓS, Maria Josep (1987): Estudi sobre un recipient ibèric: vasos amb broc inferior. Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans. Barcelona. Ed. Curial, n. 6, pp. 27-60.

CÓRDOBA I MARTÍNEZ, Manel (1997): Les fonts del Penedès i els seus voltants (2a part). Edita: Edimestres, S.L.

CRESTABOCS (2004): Barraques de pedra seca. Crestabocs. Grup de muntanya d'Ordal. Ordal (Inèdit).

CRUANYES I OLIVER, Esteve (1994): Esglésies romàniques del Penedès (edició facsímil), Sant Sadurní d'Anoia.

CRUSAFONT,M. y TRUYOLS J.F. (1954): Sinopsis Estratigráfico - Paleontológica del Vallés- Penedés. Arraona,nº 4.

CRUSAFONT M, (1959): La segunda fase transgresiva en el Vindoboniense del Valles-Penedés. Notas y Comunicaciones del Instituto Geologico y Minero de España. N.55, 2-16p.

CUSCÓ, Joan (1989): El ball pla. Edita: Caixa Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, p. 89-90, 92.

CHAMORRO LORENZO, Lourdes (2006): Estudi de la Biodiversitat vegetal als espais agrícoles i forestals del municipi de Subirats (Alt Penedès). Ajuntament de Subirats. Servei de Medi Ambient i Desenvolupament Sostenible. Subirats.

DOMÈNECH, Joan; ESPUÑES, Gabriel; MASACHS, Fèlix (2004): Alt Penedès. Itineraris escollits. 17 excursions a peu, BTT o cavall per l'Alt Penedès i entorns. Ramon Nadal, editor. Vilafranca del Penedès.

ESTEVE, J.; MENSA, K. (2002): Els forns de calç. Revista de l'Ateneu n. 37. Ordal.

ESTRADA, J. (1969): Vias y poblamiento romanos en el territorio del Área Metropolitana de Barcelona. Barcelona, Comisión de Urbanismo B65, pp. 62-68.

FABRE, Georges; MAYER, Marc; RODÀ, Isabel (1984): Inscriptions romaines de Catalogne - I. Barcelone (Sauf Barcino), París: Difussion de Bocard, p. 52.

FAURA i SANS, M (1923): Periodicitat de la Font Santa de Subirats. Deu intermitent termal. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Vol. XXXII- N. 3335, pp. 381-385. Barcelona. Tallers gràfics Hostench.

FORNS SANTACANA, Maria; FORNS SANTACANA, Lluís (1975): Breu estudi sobre les masies de l'entorn de Sant Sadurní d'Anoia. Tipografia Emporium. Barcelona.

GAVÍN I BARCELÓ, Josep M. (1981): Inventari d'esglésies. Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf. Edita: Artestudi. Barcelona.

GIRÓ ROMEU, Pere (1950-1953). Quaderns de camp. Vol. 3. (inèdit).

GIRÓ ROMEU, Pere (1957): Restos romanos en la Partida de La Campana. Arxiu Pere Giró, Carpeta 4.22: Carta d'en J. C. Serra Ràfols dirigida a Pere Giró Romeu. Barcelona (inèdit).

GIRÓ ROMEU, Pere (1959): Avance sobre la probable aplicación de un Vaso Inédito íbero-romano. V Congreso Arqueológico Nacional. Zaragoza, pp. 196-205.

GIRÓ ROMEU, Pere (1960): Museo Arqueológico de Villafranca del Panadés (Barcelona). Memoria de los Museos Arqueológicos. Madrid, vol. XVI-XVII, fig.134.

GIRÓ ROMEU, Pere (inèdit, 1960-1961): Vestigios romanos en la Partida de La Campana Can Bas de Lavern. Noticia en Ampurias, 196; (esborrany d'una nota publicada a la revista Ampurias, vol. XXII-XXIII, p. 348). Arxiu Pere Giró, Carpeta 4. 22.

GIRÓ ROMEU, Pere (1964): Quadern de camp. Vol. 7 (inèdit)

GORGES, J. C. (1979): Les villes hispano-romaines. Inventarie et problematique archeologique. París: Publication du Centre Pierre París, nº 4, p. 223.

HUERTA MARTÍN, Carme (1985): Les fonts de Subirats. Ed. Ajuntament de Subirats.

INGLÉS I RAFECAS, Josep Mª (1978): Peculiaritats qualificatives d'alguns topònims penedesencs. Miscel·lània Penedesenca, 1978, vol. I. Vilafranca del Penedès.

LOBATO I BUIL, David (2000): Inventari de l'Arxiu Municipal. Ajuntament de Subirats. Vol. I. Edita: Diputació de Barcelona. Àrea de Cultura. Oficina de Patrimoni Cultural.

LOPEZ, Civit (1984.): La microfauna d'ostràcodes del Miocè de l'Alt Penedés. Tesi doctoral. Dep. De Paleontologia de la Universitat de Barcelona.

LLORAC I SANTÍS, Salvador (1978): El Penedès durant el període romànic. Miscel·lània Penedesenca, 1978, vol. I. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès.

LLORAC I SANTÍS, Salvador (1980): Els castells d'arrel romànica de l'Alt i el Baix Penedès. Miscel·lània Penedesenca, 1980, vol. III, pp. 35-37. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès.

LLORAC I SANTÍS, Salvador (1988): Subirats. Visió general d'un municipi de l'Alt Penedès. Ed. Ajuntament de Subirats.

LLORAC I SANTIS, Salvador (1988): La demografia a l'antic terme de Subirats, segons els fogatges de 1497, 1515 i 1553. Miscel·lània Penedesenca, 1988, vol. XI,

Comunicacions 1eres Jornades d'Estudis Penedesencs, tom 1r. De la prehistòria a l'Edat Mitjana. Sant Sadurní d'Anoia.

LLORAC I SANTÍS, Salvador (1995): La Parròquia i Església de Sant Sadurní d'Anoia, Olim Subirats, des dels seus orígens fins al monument actual. Miscel·lània Penedesenca, núm. 19 (1995), p. 181-200. Sant Sadurní d'Anoia.

MALLOFRÉ I MASSANA, Núria (1990): El Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal. Miscel·lània Penedesenca, 1990. Vol. XIV. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès, pp. 461-466.

MASCLANS, F. (1990): Guia per a conèixer els arbres. Editorial Montblanc. Barcelona, p. 119

MAURETA,J i THOS, S. (1881) Descripción física geológica y minera de la provincia de Barcelona. Mem. Comm. Mapa Geol. Esp. 487p.

MEDINA, Vicente (inèdit): Los Llopart-Canals de Corbera venidos a Can Romagosa.

MENSA, Alejandro (2004): El forn de vidre. L'Ateneu d'Ordal, núm. 42, desembre 2004. Ordal.

MENSA, Kim (2003): 75 anys de l'Ateneu Ordalenc. Primera part (1928-1953). L'Ateneu d'Ordal, nº38. Ordal, pp. 2-15.

MENSA, Kim (2003): 75 anys de l'Ateneu Ordalenc. Segona part (1954-1978). L'Ateneu d'Ordal, nº39. Ordal, pp. 2-13.

MESTRES MERCADÉ, Josep (1976): Notes de camp (inèdit)

MORA, Josep (dir) (2001): Les cabanes i els marges. 1er curset d'estiu sobre arquitectura popular. Segarra - Urgell, del 7 a l'11 d'agost de 2000, Cervera, Ed. Associació Amics de l'Arquitectura Popular.

MOYA SOLÀ, Salvador; RIUS FONT, Lluís (1991): El Jaciment paleontològic dels Casots (Subirats, Alt Penedès). Tribuna d'Arqueologia. Barcelona (1991-1992), p. 7-12.

NAVAS, E. (1991): La malacofauna del yacimiento miocénico de Sant Pau d'Ordal (Barcelona): Tafonomia y Sistemática. Tesis de Licenciatura, Universitat de Barcelona.

NAVAS, E. MARTIONELL, J.DOMÈNECH, R. (1996): Correlación bioestratigráfica entre las sucesiones miocénicas marinas de Sant Pau d'Ordal y Sant Llorenç d'Hortons (Depresión del Vallès-Penedès, Barcelona).

OLIVELLA, Salvador (1998): La capella de Sant Joan Salerm. Tot Subirats, nº26, novembre 1998, p.12.

PALAU I RAFECAS, Salvador (1991): Els molins fariners de la conca de l'Anoia. Miscel·lània Penedesenca, 1991, p. 616. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca de Penedès.

PLADEVALL, Antoni; COLOMER, Ignasi M.; TOUS CASALS, Joan (1976): Columbaris, Colomers i Palomers. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya. Ed. Rafael Dalmau. Barcelona.

PUJOL, J.Mª (2002): Patrimoni rural en perill. La Fura. 17/23 maig. Vilafranca del Penedès. pp. 11-19.

QUEROL, Carles (2005): L'Atles de Can Guineu (1400-1865). Sant Sadurní d'Anoia i Subirats en la cartografia de Jaume Mir i Molins.

RAFEL I FONTANALS, Núria (1980): Contribució a l'estudi de diverses restes arquitectòniques publicades com a columbaris romans. Fonaments. Ed. Curial, Barcelona, pp. 117-125.

RAVENTÓS, Josep, pvre. (1968): 100 anys d'una petita comunitat parroquial. Sant Esteve d'Ordal, 1867-1967. Barcelona.

RAVENTÓS, Josep, pvre. (2003): Arrels Cristianes d'Ordal. Parròquia de Sant Esteve. Vilafranca del Penedès.

RAVENTÓS I ESCOFET, Josep; BOSCH DE NOIA I CASANOVAS, Ramon (1976): El Castell de Subirats. Seix i Barral Germans, S. A. Barcelona.

RIBÉ, G.; CEBRIÀ, A. i SENABRE, M.R. (1990): Carta Arqueològica de l'Alt Penedès. Vilafranca del Penedès.

RIBÉ, G.; CEBRIÀ, A. i SENABRE, M.R. (1990): 20 sortida de la Secció d'Arqueologia. Els testimonis del moment romà de Sant Sebastià dels Gorgs i Lavern. Gran Penedès, n. 22, p. 12. Vilafranca del Penedès- El Vendrell-Vilanova i la Geltrú: Butlletí de l'Institut d'Estudis Penedesencs.

ROSSELLÓ RAVENTÓS, Joan; *et alii* (1986): Inventari del patrimoni arquitectònic de Catalunya. Vol 2, Alt Penedès. Barcelona, pp. 176-191.

ROVIRA, Jaume; SOLER, Araceli (2004): Inventari de barraques de vinya del terme municipal de Subirats. (Inèdit)

ROVIRA I MERINO, Joan; MIRALLES I SABADELL, Ferran (1999): Camins de transhumància al Penedès i al Garraf. Aproximació a les velles carrerades per on els muntanyesos i els seus ramats baixaven dels Pirineus a la marina. Edita: Associació d'Amics dels Camins Ramaders. Vilafranca del Penedès.

SADURNÍ I VALLÈS, Pere (1982): Retalls del folklore penedesenc. Edita: Museu de Vilafranca. Vilafranca del Penedès, p. 62, 90.

SANTACANA, Joan (dir.) (2006): Ruta vitivinícola de Subirats. Guia visual. Subirats.

SASTRE COLL, Jaime (1989): Las barracas menorquinas. Construcciones rurales de piedra seca. Trabajos del Museu de Menorca, nº9. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Mahó.

SOLER, Araceli (2003): Calendari Subirats 2003. Barraques de vinya. Ajuntament de Subirats.

SOLER, Araceli; ROVIRA, Jaume (2004): Barraques de pedra seca. Revista d'Ordal, nº41, pp. 2-10.

VEZIAN,A. (1856): Du terrain post-Pyrènèen des environs de Barcelona et de ses rapports avec les formations correspondantes du bassin de la Méditerranée. Montpeller, 50p.

VEZIAN, A. (1856): Mollusques et zoophytes des terrains mummulitique et des ses rapports avec les formations correspondantes du bassin de la Méditerranée. Montpeller, Imprim. Ricard Fièrer, 116 pp, 1 mapa.

VIRELLA I BLODA, Joan (1988): Les cases fortes de la marca penedesenca, dins Miscel·lània Penedesenca, 1988, vol. XI, Comunicacions 1eres Jornades d'Estudis Penedesencs, tom 1r, *De la prehistòria a l'Edat Mitjana*. Sant Sadurní d'Anoia.

ALTRES PUBLICACIONS

CABRERA PÉREZ, Lluís (1999): Esculls miocènics de Sant Pau d'Ordal-Can Sala. Espais d'interès geològic de Catalunya. Web Gencat.net/mediambient. Generalitat de Catalunya.

CANALS, ROSA M.; CUCURULL, D.; PARPAL, N. (Equip director) (2005): Diagnosi Ambiental de Subirats. Aspectes estructurals. Sistemes naturals i de suport. Agenda 21. En web. Ajuntament Subirats. Servei del Medi Ambient de la Diputació de Barcelona.

FERRAN I MÈLICH, Antoni (dir.) (2005): Pla Director Supramunicipal de Sostenibilitat. Edita: Mancomunitat de Municipis de l'Alt Penedès. (Suport CD-ROM).

Fulletó del MASET D'EN LLEÓ (2005): Centenari Casa Nova Maset d'en Lleó.

Tríptic del "1r SIMPÒSIUM D'ESCULTURA DE L'ALT PENEDÈS" (2003). Edita: Patronat de Turisme de Subirats; Patronat de Comerç i Turisme de Vilafranca del Penedès; Museu de Vilafranca-Museu del Vi; Consell Comarcal de l'Alt Penedès.

Tríptic del "2n SIMPÒSIUM D'ESCULTURA DE L'ALT PENEDÈS" (2004). Edita: Patronat de Turisme de Subirats; Patronat de Comerç i Turisme de Vilafranca del Penedès; Museu de Vilafranca-Museu del Vi; Consell Comarcal de l'Alt Penedès.

Web del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya sobre Sistemes d'Informació sobre el Patrimoni Natural (gencat.net/mediambient).

Web del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya sobre el projecte de recuperació del traçat de la Via Augusta a Catalunya.
http://www.mediambient.gencat.net/cat/ciutadans/Via_Augusta/inici.jsp.

Web del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca sobre el projecte europeu *REPS*.
http://www.conselldemallorca.net/mediambient/reps/presenta.jsp

Diputació de Barcelona
Àrea de Cultura
Carrer Comte d'Urgell, 187. Edifici del Rellotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566 • Fax 934 022 825
o.patrimonic@diba.cat • www.diba.cat/opc